

Solón (?638 př. n. l. - ?559 př. n. l.) "Otec řecké demokracie"

Solón, athénský básník (přináší do Athén iónskou elegii a je označován za prvního athénskégo básníka), státník a zákonodárce, politik, označováný za "otce řecké demokracie", přichází na svět někdy kolem roku 638 př. n. l. jako potomek aristokratického rodu, odvozujícího svůj původ od posledního athénskégo krále.

Poprvé se Solón dostává do centra pozornosti někdy kolem roku 600 př. n. l., v období bojů Athén s Megarou o nadvládu nad Salaminou - přestože je většina Athéňanů rozhodnuta boj vzdát, Solón je vlasteneckými verši přesvědčí, aby vytrvali - výsledkem je pak vítězství Athén. Prostřednictvím básní pak Solón ovlivňuje athénskou společnost po celý svůj život.

Po vítězství nad Megarou je Solón v roce 594 př. n. l. zvolen do úřadu archonta, nejvyššího athénskégo úředníka, přitom jsou mu dány mimořádné pravomoci - má se stát čímsi jako smířčím zprostředkovatelem v boji mezi athénskými lidovými vrstvami a rodovou aristokracií.

V úřadu archonta zahajuje Solón okamžitě politické a sociální reformy - ruší otroctví pro dluhy a za peníze státu vykoupí mnoho Athéňanů-dlužníků, tj. otroků. Dále Solón provádí pozemkovou reformu - stanoví maximální množství půdy, které může vlastnit jedna osoba, čímž je umožněn přístup chudších vrstev k půdě. Vzhledem k tomu, že bohatá statkářská vrstva vyváží z Athén takové množství obilí, že městu hrozí hlad, zakáže Solón též vývoz jakýchkoli zemědělských produktů (s výjimkou olivového oleje, kterého je nadbytek).

Jednou z nejvýznamnějších Solónových reforem je ta, která rozděluje athénské občany do čtyř tříd v závislosti na ročním výnosu plodin a na majetku - na základě těchto tříd jsou pak občanům odstupňována jejich práva a jejich povinnosti.

Na základě Solónových reforem se též každý občan může odvolat proti rozhodnutí kteréhokoli úředníka na občanském sněmu (ekklésia), zároveň Solón zavádí porotní soud (héliaiá).

Solón též zavádí do athénské praxe jednotný systém měr a vah i mnoho dalších zákonů, regulujících např. majetkové či rodinné vztahy.

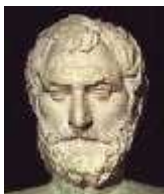
Solónovy reformy přinášejí do Athén mnoho revolučních změn - rolníci získávají politická práva, zástupci všech čtyř občanských tříd mají právo účasti na soudech a moc starého sněmu je omezena na úkor občanského sněmu, úředníci jsou pak vybíráni losem.

Athénští občané ale Solónovy reformy přijímají s nepříliš velkým pochopením - Solón se proto rozhodne načas odejít z veřejného života a vydává se na cesty: navštěvuje Egypt, Kypr a spoustu maloasijských městských států a do Athén se vrací po deseti letech, kdy jsou jeho reformy v Athénách již poměrně dobře zaběhnuty.

V roce 561 př. n. l. se Solón přes pokročilý věk znovu aktivně zapojuje do veřejného života, když se snaží svému příteli Peisistratovi zabránit v nastolení tyranské vlády.

Posmrtně je Solón zařazen mezi tzv. "sedm mudrců" (podle antické tradice patří mezi sedm mudrců sedm myslitelů, jimiž začínají dějiny řecké filozofie a kultury - výčet těchto mudrců se liší u různých autorů, nejčastěji jsou mezi ně řazeni Thalés {viz Thalés z Milétu}, Solón, Periandros, Kleobúlos, Chilón, Biás a Pittakos), jeho popel je pak rozptýlen na Salamině.

MILÉTSKÁ ŠKOLA A PROBLÉM PRALÁTKY

Thalés z Milétu (?624 př. n. l. - ?543 př. n. l.)

"První řecký filozof?"

Thalés z Milétu, řecký filozof, astronom, matematik a politik; jeden ze sedmi mudrců, tradičně považovaný za prvního řeckého filozofa; nejstarší představitel milétské školy. Za počátek (arché) všeho pokládal vodu. Velkou vážnost si získal tím, že předpověděl zatmění Slunce. Zabýval se řadou teoretických geometrických úloh (pokoušel se dokázat některé planimetrické poučky o shodnosti úhlů a trojúhelníků) i praktických měřičských úloh (měření výšky objektu prostřednictvím jeho vrženého stínu a stínu své vlastní postavy, měření vzdálenosti lodí od břehu prostřednictvím výšky pozorovatelný a úhlu mezi svislým směrem a paprskem jdoucím k lodi). Po něm nazvána Thaletova věta a Thaletova kružnice. Thalés z Milétu, občan maloasijského iónského města Milétu, řecký filozof, astronom, matematik a politik, jeden ze sedmi mudrců (podle antické tradice patří mezi sedm mudrců sedm myslitelů, jimiž začínají dějiny řecké filozofie a kultury - výčet těchto mudrců se liší u různých autorů, nejčastěji jsou mezi ně řazeni Thalés, Solón, Periandros, Kleobúlos, Chilón, Biás a Pittakos), je myslitelem obecně považovaným za prvního řeckého filosofa a je zároveň nejstarší představitel tzv. milétské školy přírodní filozofie.

Thalés je člověkem velice zcestovalým a světaznalým, živil se i jako kupec, procestoval mimo jiné celý tehdejší Egypt. Kromě toho je též významným politikem, státníkem, a přírodovědcem.

Jako první z Řeků je Thalés obeznán s orientálním věděním v oboru matematiky a astronomie - toto věděním pak sám dále rozpracovává, k úžasu svých současníků správně dokáže předpovědět zatmění Slunce, zjistí výšku egyptských pyramid tím, že změří jejich výšku v určitý okamžik jejich stín - následující výpočty mu pak dají za výsledek výšku pyramidy.

Thalés se též zabývá magnetismem a matematikou - je objevitelem mnoha základních matematických pouček, z nichž jedna (Thaletova věta) nese dodnes jeho jméno: tato jeho poučka říká, že " ...všechny úhly obvodové, sestrojené nad průměrem kružnice, jsou úhly pravými..."

S Thaletem je spojen i pojem tzv. Thaletovy kružnice - tato poučka říká, že " ...množina všech vrcholů pravých úhlů, jejichž ramena procházejí různými body A, B, tj. množina všech bodů, z nichž je vidět úsečku AB pod úhlem devadesáti stupňů - Thaletova kružnice je kružnice nad průměrem AB s výjimkou bodů A, B."

Konečně je Thalés z Milétu filosofem - podle antické tradice dokázal Thalés odpovědět na otázku, co je nejobtížnější ze všech věcí: "Znát sebe sama", co naopak nejsnadnější: "Poradit druhým", co je bůh: "To, co nemá ani počátek, ani konec", a jak lze žít v souladu s ctností: "Tak, že nikdy nečiníme to, co odsuzujeme u druhých".

Není ale jisté, jak dalece Thalés při svých teoretických zkoumáních dospívá k hlubším, všeobecným filosofickým závěrům, není od něj totiž zachován žádný filosofický spis a to, co ještě donedávna platilo jako základní myšlenka Thaletovy přírodní filozofie, tedy že " ...voda je pralátkou, z níž všechno vzešlo", bývá v poslední době dokonce připisováno jeho následovníkovi, Anaximandrosovi

Anaximandros z Milétu (?610 př. n. l. - 546 př. n. l.) "Opravdu první řecký filozof"

Anaximandros z Milétu, řecký filozof, astronom a politik; příslušník milétské školy. Za počátek (arché) všeho pokládal „neomezeno“ (apeiron), pravděpodobně ve smyslu prostorově neomezené a nediferencované vlhkosti, z níž postupně vznikaly další přírodní látky i jednotlivé druhy živých bytostí. Vytvořil první mapu tehdy známého světa a zdokonalil prostředky k určování rovnodennosti a slunovratů. Zřejmě jako první začal v Řecku používat gnomon, změřil sklon ekliptiky k rovníku, postavil sluneční hodiny a zhotovil hvězdný globus. Autor první známé kosmologie, v níž formuloval geocentrismus. Stejně jako Thalés (viz Thalés z Milétu) občan maloasijského íonského města Milétu, a stejně tak jeho přibližný současník, myslitel, filozof a politik, příslušník milétské školy přírodních filozofů, bývá dnes často považován, namísto Thalety, za prvního opravdového řeckého filozofa, za opravdového zakladatele řecké filozofie, za myslitele, který vyděluje filozofii z lůna ostatních věd.

Anaximandrosovy filosofické názory jsou shrnuty v jeho nedochovaném filosofickém spise, který, toto pojmenování pochází ale až z pozdějších dob, nese název "*O přírodě*". Původním principem světa příčinou všeho bytí je podle Anaximandrose tzv. "neomezeno" (řecky **apeiron**), z něhož se pak vyděluje studené a teplé a suché a vlhké - v podstatě si lze tento princip představit ve smyslu neomezené a nediferencované vlhkosti, z níž pak postupně vznikají další přírodní látky i jednotlivé druhy živých bytostí.

Svoji myšlenkou, že Země, kterou si představuje jako volně se vznášející v prostoru, byla nejprve v kapalném stavu a teprve později, při svém postupném vysoušení dala vznik živočichům, kteří nejprve žijí ve vodě a později přesídlují na zem, antcipuje zčásti **Anaximandros** moderní vývojovou teorii.

Anaximandros se svojí naukou, že ohnivý prstenec, který podle něj původně obklopoval Zemi, po svém roztržení obíhá okolo Země a vyzařuje oheň, poprvé pokouší o fyzikální vysvětlení pohybu hvězd.

Další z Anaximandrosovým filosofických tezí říká, že podle věčného zákona vzházejí z apeironu stále nové a nové světy a opět se do něj vracejí, "neboť si za své bezpráví navzájem platí pokutu a trest podle určení času" - toto praví jeho závěrečná slova jediného doslova zachovaného zlomku jeho díla, slova, která dávají tušit temné hlubiny jeho nauky...

Kromě filozofie se Anaximandros z Milétu věnuje i ostatním vědám - kromě jiného vytvořil první mapu tehdy známého světa a zdokonaluje prostředky k určování rovnodennosti a slunovratů.

Anaximénés z Milétu (?585 př. n. l. - 524 př. n. l.)

"Třetí z Milét'anů"

Anaximénés, občan maloasijského íonského města Milétu, řecký filozof, společně s Thaletem a Anaximandrem, jehož je pravděpodobně žákem, příslušník tzv. milétské školy přírodních filozofů, je třetím z významných řeckých filozofů šestého století před naším letopočtem, jejichž domovem je město Milét.

Na rozdíl od svých filosofických současníků nepokládá **Anaximénés z Milétu** za pralátku všeho vodu a vlhlost, nýbrž za ni považuje neomezený, nediferencovaný, stále se pohybující vzduch (periechón), ovšem nikoliv vzduch v doslovném slova smyslu, vzduchem Anaximénés rozumí (jako oživující dech) i duši. Vznik jednotlivých věcí a jejich vzájemné přeměny

vykládal zhušťováním a zředováním této pralátky. Pokoušel se také o výklad některých přírodních jevů, např. zemětřesení a duhy.

Vznik jednotlivých věcí a jejich vzájemnou přeměnu vykládá pak Anaximenes jako vanutí (pneuma), zhušťování a zředování tohoto vzduchu, této pralátky.

Stejně tak jako Anaximandros hlásá pak i Anaximenes periodické střídání vzniku a zániku světů.

PYTHAGORAS A PROBLÉM ZÁKLADNÍHO KVANTITATIVNÍHO URČENÍ SVĚTA A VĚCÍ V NĚM

Pýthagorás ze Samu

Pýthagorás ze Samu, řecký filozof, vědec a politik; zakladatel filozofické školy pýthagoreismu. V Krotónu v jižní Itálii založil filozofickou školu, která byla současně i náboženským spolkem. Život příslušníků Pýthagorovy školy se řídil přísnými filozoficko-náboženskými předpisy. Kromě filozofie se pěstovaly zejména teorie hudby, matematika, astronomie a lékařství. Jádro učení školy bylo tajné. Ideovou podporou zámožných vrstev získala škola značný politický vliv. Ke konci života byl Pýthagorás nucen uprchnout před povstáním krotónských demokratů. Pýthagorás sám patrně nenapsal žádný spis; jeho nauku vyložil ve spisech určených ke zveřejnění až později Filoláos. Předpokládá se, že Pýthagorás převzal orfickou nauku o převtělování duší (metempsychóza), na níž založil svoji přísnou etiku. Pravděpodobně již Pýthagorás označil za počátek (arché) všeho kvantitativně omezující princip (číslo).

Hérakleitos z Efesu (?540 př. n. l. - ?480 př. n. l.) "'Temný' filozof antiky"

Hérakleitos z Efesu, řecký přírodní filozof, jedna z nevýraznějších osobností antické předsokratovské filozofie, myslitel, jenž je již v antice pro svoji těžkou pochopitelnost a uchopitelnost zván "temným", přichází na svět někdy kolem roku 540 před naším letopočtem v maloasijském Efesu ve vznešené rodině.

V mládí se **Hérakleitos** aktivně účastní politického a společenského života rodného města, v té době bohatého a slavného (stojí v něm např. jeden z tehdejších sedmi divů světa, Artemidin chrám), později pak prý, ve vyšším věku, odchází do hor, kde žije poustevnickým životem. Více toho o Hérakleitově životě známo není.

Hérakleitova filozofie je filozofií přírodní - od přírodní filozofie filozofů milétské školy se však výrazně liší: Hérakleitos nezkoumá pouze látkový svět a jeho domnělé či skutečné příčiny, **Hérakleitos** se zabývá i člověkem a jeho duší, je autorem prvního uceleného filosofického systému na řecké půdě vůbec.

Za podstatu všeho, za pralátku, z níž vše vzhází, považuje Hérakleitos z Efesu oheň, a to oheň v symbolické podobě - tento "oheň" pak podle věčného zákona ("podle míry", jak Hérakleitos říká) cyklicky pulsuje a jeho zhasínáním a opětovným vzplanutím vzniká svět a vše, co jej tvoří.

Svět, který z "ohně" vzniká, je pak světem, v němž vládne podle Hérakleita jednota protikladů - každá věc potřebuje svůj protiklad (noc a den, zima a teplo atd.), které pak spolu "bojují" a mění se jeden v druhý - tato protikladnost věcí, kdy nic není stále a neměnné, pak vytváří harmonickou jednotu světa.

Svět a jeho harmonické protiklady řídí přítom zákon, který Hérakleitos nazývá "logos" (z řeckého "slovo, myšlenka") - úkolem člověka pak je tento "logos", tento rozum, podle kterého probíhá všechno dění ve světě, pochopit a podrobit se mu.

Hérakleitos přítom ostře odděluje poznání logu (tj. "moudrosti") a mnohoučenost, která podle něj nemá valného významu - mnoho vědění podle Hérakleita nevede k tomu, že by člověk byl moudřejší, k tomu vede jen a pouze poznání "světového rozumu", tedy "logos".

Hérakleitos není zakladatelem žádné filosofické školy, nemá žádné žáky, jeho myšlenkový odkaz je zachován ve spise "*O přírodě*", z něhož se zachovalo kolem 120 zlomků.

Hérakleitův vliv na filozofii dalších století je zcela zásadní - z Hérakleita čerpají stoikové, pojem logos pak z jeho myšlenkového odkazu převezme ranná křesťanská teologie, kde se stává Slovem Božím. V novověku pak na Hérakleitovo učení o jednotě protikladů naváže G. W. Hegel a dialektický materialismus marxistických (viz Marx, Karel) filozofů.

Hérakleitos z Efesu umírá někdy kolem roku 480 před naším letopočtem.

Hérakleitos z Efesu, řecky Ηράκλειτος ὁ Ἐφεσῖος (cca 535 př. n. l. – 475 př. n. l.), známý jako „Temný“, je **řecký předsokratovský filozof**. Myslitel z aristokratické vrstvy, postupuje království svému bratruvi. „Co se divíte ničemové? Což není lepší dělat toto (hra v kostky s dětmi), než s vámi spravovat obec?“ Před svými nepřáteli se uchyluje do chrámového azylu Artemidia, starodávneho posvátného okrsku bohyně v Efesu. Jí obětuje (věnuje)

svůj jediný spis, jehož název není znám, pozdější tradice mu přisuzuje [standardní](#) pojmenování „Peri fyseos“ (o přírodě).

Ze svitku se zachovala cca 1/3, z toho polovina v přímých citacích. Jedná se tedy o relativně dobře zachovaného autora. Původní pořadí zlomků nelze s jistotou určit. Výroky však lze třídit a spojovat podle společných slov a témat, výsledkem čehož je poměrně koherentní celek, který možná nerespektuje původní řazení, ale poskytuje dobrý obraz jeho myšlení. Herakleitos svou řeč záměrně archaizuje a jeho styl napodobuje mysterijní způsob vyjádření v obrazech, jejichž smysl je přístupný pouze zasvěcovaným či zasvěceným. Odtud snad také pochází nálepka temný, často totiž není jasné, co Herakleitos míní, popřípadně lze odhalit více vrstev významů. Moderním interpretačním postupem dešifrujícím významy je hledání literárního prostředku, tzv. chiastické vazby (od řeckého písmene X chí), která umožňuje čtení křížem přičemž se jednotlivé verze doplňují (vhodné pro hravé jedince).

Jako obhájce jednoty stále samo sebe měnícího a vyjadřujícího se λόγος ([logos](#)) je Hérakleitos znám výrokiem πάντα ῥεῖ (*Pantha Rhei*, vše plyne), nebo také (dnes nejvíce používané): „*Nevstoupíš dvakrát do stejné řeky*“. Komplexnější verze tohoto výroku zní: „*Jsme a nejsme, do stejné vody vstupujeme a nevstupujeme*“. Titul filosofa mu ovšem přisuzuje až pozdější tradice, rozhodně u něj ještě nenacházíme dialektiku či jinou metodu poznání a usuzování. Existuje nicméně zlomek B35 (podezřelý z nepravosti či zkreslenosti pozdější tradicí), který říká, že muži „filosofos“ (tíhnoucí k moudrému) by měli znát mnohé.

Patří mezi íónské myslitele, tzv. miléťany (viz např. jeho předchůdce [Anaximandros](#)). V Aristotelově třídění myslitelů podle „generativních substancí“ je mu přisouzena pralátka oheň. Ten se skutečně vyskytuje v mnoha klíčových zlomcích, avšak nauka o principech je zatím v nedohlednu. Například jako symbol koloběhu a proměnlivosti života - oheň pohasíná a za chvíli zase plane jasně... Oheň je ztotožněn s *logos*, věčným všepronikajícím prazákonem. Z Ohně vše vychází a do Ohně se vše zase vrací. Neustálé změny a boj protikladů nejsou tedy náhodné, ale vše je přesně určené a vymezené logem. „Neboť slunce nepřekročí svou míru, sice je vyhledají sudice (Fúrie, Lítyce, Erýnie), pomocnice [Spravedlnosti](#) (Diké).“ Ze zlomků dochovaných u nejrůznějších autorů lze vyvodit, že se jedná o konzervativního myslitele, který obhájí tradiční náboženství a snaží se o jeho určitou obrodu.

Dále říkal, že [smysly](#) jako takové jen zachycují probíhající proměnlivost [skutečnosti](#), říkal tedy, že smyslům se dá věřit, ale musíme se naučit filtrovat poznatky díky nim získané. „Špatnými svědky jsou lidem oči a uši, mají-li barbarské duše.“ - Problém tedy podle něj není ve smyslech samotných, ale v tom, jak se k jim přistupuje. Nezáleží ani na množství nashromážděných poznatků (protikladem k tomu je zlomek B35). Schopnost poznání je společná celému lidskému rodu, ale většina se s logem rozchází. Na relativnost poznání naráží i v citátu „Nejmoudřejší z lidí se bude zdát proti Bohu opicí v moudrosti, kráse, i všem ostatním.“

Hérakleitos měl obrovský vliv na pozdější filozofii. Mezi nejznámějšími z jeho „ctitelů“ v moderní filozofii jsou [Georg Wilhelm Friedrich Hegel](#) (rozvinul a rozpracoval Hérakleitovu teorii vývoje a změn) a [Friedrich Nietzsche](#) (věnuje se předsokratíkům ve svém spisu *Filosofie v tragickém období Řeků*). Z moderních filosofů je jím nejvíce ovlivněn Heidegger, který interpretaci jeho zlomků věnuje spis a přednáší o něm.

ELEJSKÁ ŠKOLA

Xenofanés z Kolofónu (?565 př. n. l. - ?470 př. n. l.)

"Předchůdce elejské filosofické školy"

Xenofanés, řecký básník a filozof, předchůdce filosofické školy v Eleji (tj. školy elejské), přichází na svět někdy kolem roku 565 př. n. l. v Kolofónu na západním, Řeky osídleném, pobřeží Malé Asie.

Během svého života Xenofanés nejprve dlouhá desetiletí putuje jako pěvec a básník po řeckých městech, aby se nakonec usadil v Eleji na západním italském pobřeží (jižně od dnešního Salerna), kde zakládá tamější filosofickou školu, nazývanou dnes školou elejskou.

Jako filozof je Xenofanés znám především svými útoky vůči starému řeckému náboženství - říká, že bozi, kteří mají v jeho době příliš lidských rysů, nejsou hodni jména bůh a zároveň toto zlidštění bohů vyčítá Homérovi a Hésiodovi, kteří podle něj přisuzují bohům činy, které obecně platí mezi lidmi za hanebné - krádež, cizoložství či podvod.

V naučné básni, která je dodnes zčásti zachovaná, pak Xenofanés toto zlidštění bohů, tuto jejich antropomorfní podobu, zesměšňuje - říká, že je hloupá lidská představa, že se bozi rodí jako lidé, že mají lidskou podobu a že jako lidé jednají, podle něj by pak např. volí, koně a lvi, kdyby to dovedli, zpodobnili své bohy taky jako volí, koně a lvi - dali by svým bohům stejnou podobu, jako ji svým bohům dávají lidé.

Podle Xenofana lidé o bozích neví a nikdy nevěděli nic určitého, nic jistého, bohové, tak, jak si je lidé představují, vznikají jen v jejich myslích.

Ale Xenofanés není ateistou, jak by se mohlo zdát. Xenofanés si je bohem jist - ale bohem, jedním bohem, ne bohy, tak jak jsou líčeni olympskou tradicí, podle Xenofana nemůže být množství bohů - podle něj to, co je nejvyšší a nejlepší, může být jen jedno - toto Xenofanovo jedno je pak všudypřítomné a jeho podoba ani myšlení nelze srovnávat s podobou a myšlením lidským: bůh je pro Xenofana identický s jednotou celku světa - Xenofanova filozofie se tak dá nazvat filozofií panteistickou.

Xenofanes je tedy prvním z řeckých filosofů, který se staví do opozice vůči tehdy obecně přijímanému systému tradičního řeckého náboženství - odmítá každý druh pověry, bojuje proti víře v zázraky i proti nauce o putování duší.

Svým ztotožněním boha s jednotou celku světa se pak Xenofanés stává zároveň zakladatelem nauky o věčném, neproměnlivém bytí, jenž je ukrytý za rozmanitým světem jevů - tato jeho nauka je pak důsledně rozpracována jeho následníky, Parmenidem (viz Parmenidés z Eleje) a Zenónem z Eleje.

Xenofanés umírá někdy kolem roku 470 před naším letopočtem.

Xenofanés z Kolofónu, řecký básník a filozof; předchůdce elejské školy. Kritik antropomorfního náboženství. Žil pravděpodobně někdy kolem roku **580 př. n. l.** Stal se zakladatelem filozofické školy v Eleji. Zahajuje útok filozofie proti starému řeckému náboženství. Zdá se mu, že bozi jeho doby, kteří mají až příliš mnoho lidských rysů, nejsou hodni jména bůh. Nemůže být mnoho bohů, jeden bůh nemůže vládnout nad ostatními. To, co je nejvyšší a nejlepší, může být jen jedno. Tento bůh je všudypřítomný a jeho podobu ani jeho myšlení nelze srovnávat se smrtelníky. Nejvyšší bůh je pro Xenofana zároveň identický s jednotou celku světa, takže jeho nauka může být nazvána panteistickou.

Parmenidés z Eleje (?540/515 př. n. l. - ?470/445 př. n. l.) "Žák Xenofanův"

Parmenidés, řecký filozof, žák Xenofanův (viz Xenofanés z Kolofónu) a vlastní zakladatel elejské filozofické školy, ve starověku jeden z vůbec nejváženějších filosofů, přichází na svět někdy v roce 540 (nebo 515) před naším letopočtem v řecké Eleji na západoitalském pobřeží - v Eleji pak Parmenidés prožije celý svůj život, až do své smrti je váženým občanem.

Parmenidés-filozof navazuje na Xenofanovu myšlenku o neproměnlivém jsoucnu a o jediném, nejvyšším a nehybném bohu a ze zásady, že "jsoucno je a jsooucno není", pak vyvozuje svoji nauku o jediném jsoucnu, které má podobu obrovské koule a které je neměnné, homogenní, nedělitelné a "sevřené v poutech Nutnosti", takže se v něm nic neděje a dít se ani nemůže. Parmenidovo jsooucno je světem pravdy, zatímco proměnlivý svět smyslový je pouze světem zdání a klamu.

Parmenidova nauka je nám dochována ve zlomcích jeho naučné básně "*O přírodě*".

Parmenidés umírá někdy v roce 470 (nebo 445) před naším letopočtem.

Filozofické názory vyložil v básni *O přírodě*. Navázal na Xenofanovu myšlenku o jediném, nejvyšším a nehybném bohu a ze zásady, že „jsooucno je a nejsoucno není“ (tedy ani jsooucno se nemůže měnit v nejsoucno), vyvodil své učení o jediném jsoucnu, které má podobu obrovské koule, je neměnné, homogenní, nedělitelné a „sevřené v poutech Nutnosti“, takže se v něm nemůže nic dít. Toto jediné, neměnné jsooucno je světem pravdy, kdežto proměnlivý smyslový svět je světem pouhého zdání.

Pravého vědění se dosahuje čistým rozumovým poznáním. To ale učí, že může být jen bytí a nikoliv nejsoucno. Je jen jsooucno, nejsoucno není a nemůže být myšleno. Jsooucno se přitom rozumí to, co vyplňuje prostor, je tedy popírána možnost prázdného prostoru. Protože jsooucno vyplňuje všechno, není ani nějaké myšlení, které by stálo mimo bytí. Naopak, myšlení a jsooucno je totéž. Smysly, které předvádějí svět stálé změny a vznikání a stálého pohybu, klamou, jsou zdrojem všeho omylu.

Zénón z Eleje (asi 490-430 př. n. l.)

Řecký filosof, představitel školy eleatů, žák a pokračovatel Parmenidův. Dováděním důkazů o možnosti pohybu "ad absurdum" hájil nauku svého mistra o jediném, zcela neměnném a nehybném jsoucnu, které vylučuje jakoukoli možnost pohybu, změny a času. Proslulými se staly jeho čtyři argumenty proti skutečnosti pohybu (tzv. "Zénónovy paradoxy" nebo "Zénónovy aporie"), jejichž problematikou se zabýval již Aristotelés. Zénón přišel s nepřímou důkazovou metodou. Jeho aporie byly krátké úvahy dokazující nutnost něčeho, co odporuje přesvědčení každodenní zkušenosti a smyslově evidentním faktům. Platí-li Parmenidův předpoklad, že bytí je a nebytí není, není možné, aby existovalo něco takového jako pohyb: "Nemůže existovat žádný pohyb z jednoho místa do druhého, neboť kdyby takový existoval, tak by existovala ukončená nekonečnost, toto je však nemožnost." Achilles nemůže želvu, která má jen nepatrný náskok, v závodě dohonit, neboť aby dosáhl jen bodu, z něhož želva vyběhne, musel by potřebovat nesčetné, nekonečně mnohé prostory. Doběhne-li skutečně želvu, tak je to nelogický fenomén, tedy žádná realita, žádné pravé bytí, nýbrž jen klam. Neboť nikdy není možné ukončit nekonečné. Jiný prostředek vyjádření tohoto učení je letící, avšak stojící, nepohybující se šíp. V každém okamžiku svého letu má polohu, v této poloze je v klidu. Byla by suma poloh klidu identická s pohybem? Byl by nyní klid, nekonečně opakovaný,

pohybem, tedy svým vlastním protikladem? Aporie jsou tedy založeny na myšlence, že každá nepřetržitá veličina (kontinuum) se skládá z nekonečného množství skutečných částí (například čára z nekonečného množství skutečných bodů, čas z nekonečného množství okamžiků). Proto například podle aporie "půlení" pohybující se těleso, dříve než by dorazilo k cíli, muselo by projít polovinu dráhy, ale než by ji prošlo, muselo by projít polovinu této poloviny a pak i té nové a další a další, takže do cíle nikdy nedorazí a vlastně se ani nevzdálí od svého východiska. Zénón vyvinul tak důvtipné a rafinované umění důkazu, že byl považován za zakladatele dialektiky, která později v Řecku dosáhla neobyčejného rozkvětu. Některé stránky Zénónovy koncepce kontinua objasnila teprve moderní matematika (čas probíhá v každém okamžiku, jednotlivé momenty pochází pouze z našeho myšlení).

- (Žádný Zénónův spis neexistuje.)

PŘEDCHŮDCI ATOMISMU

Empedoklés z Akragantu na Sicílii (?493 př. n. l. - 433 př. n. l.)

"filozof eklektik"

Empedoklés z Akragantu (na Sicílii), řecký filozof, básník, politik, učitel náboženství, prorok a divotvorce, je myslitelem, jehož největší význam pro dějiny filozofie spočívá v tom, že z předchozích filosofických systémů vybírá některé myšlenky, které se snaží spojit v nový celek - je proto nazýván **eklektikem**, tj. "vybírajícím".

Ve zlomcích Empedoklova díla, tj. ve zlomcích jeho dvou filosofických, naučných básní, proto nalézáme např. myšlenku o stěhování duší, myšlenku, již před ním hlásal již Pýthagorás, stejně tak zde nalézáme i myšlenku periodického střídání vzniku a zániku světa, myšlenku, kterou před ním vyslovili již miléští filosofové Anaximandros (viz Anaximandros z Milétu) a Anaximénés (viz Anaximénés z Milétu) a po nich např. Hérakleitos (viz Hérakleitos z Efesu).

Mnoho Empedoklových myšlenek je však původních - zmiňme se alespoň o těch nejdůležitějších:

1) Jestliže Miléťané považují za pralátku, z níž vzniká vše, vodu a později vzduch, Hérakleitos oheň a **eleaté** spíše zemi, **Empedoklés** jako první filozof staví všechny tyto základní látky (pralátky) jako rovnoprávné vedle sebe a zakládá tím představu o "čtyřech elementech" - ohni, vodě, vzduchu a zemi: tato představa je v běžném povědomí dodnes.

Empedoklem je naukou o čtyřech elementech v jistém smyslu završena stará řecká přírodní filozofie, hledající jednu pralátku, jež je příčinou a podstatou všeho.

2) Empedoklés chápe jako hnací a formující síly všeho dění sílu sjednocující a sílu oddělující - tyto dvě síly pak nazývá láska a nenávisť. Podle Empedokla ve vývoji světa převládá střídavě jedna nebo druhá z těchto sil - někdy jsou všechny elementy spjaty "láskou" v dokonalou blaženou jednotu, jindy jsou roztrženy "nenávistí". Mezi těmito stavy jsou pak přechodná stádia, v nichž vznikají a zanikají jednotlivé bytosti.

3) Vznik živých bytostí probíhá podle Empedokla tak, že nejprve vznikají nižší a pak vyšší organismy, nejprve rostliny a živočichové, pak lidé - nejprve existovaly bytosti v nichž jsou obě pohlaví spojena, teprve později se pohlaví rozdělí do dvou samostatných individuí.

4) V poznání pak platí podle Empedokla zásada, že každý element vnějšího světa je poznáván elementem stejného druhu v nás.

Zajímavý je konec Empedoklova života - Empedoklés, s úmyslem posílit tehdy značně rozšířený názor, že je bohem (Empedoklés sám je o svém božství přesvědčen), se podle antické tradice vrhá do kráteru Etny, aby tak byly zhlazeny všechny stopy jeho smrti a mohla se vytvořit legenda o jeho nadpřirozeném konci. Sopka ale prý tento jeho záměr zmařila tím, že vyvrhla jeden jeho střevec...

Empedoklés z Akragantu na Sicílii, řecký filozof a lékař, podle Aristotela objevitel rétoriky. Autor dvou filozofických básní, z nichž se dochovaly jen zlomky. Místo jedné pralátky předpokládané milétskou školou uznával za neměnné látkové základy světa čtyři živly (kořeny): oheň, vodu, vzduch a zemi. Vznik a zánik jednotlivých věcí vysvětloval slučováním a rozlučováním těchto živlů v určitých kvantitativních poměrech. Živly nemají zdroj pohybu v sobě, nýbrž jsou do něho uváděny dvěma opačnými vnějšími silami: Láskou, působící slučování, a rozlučujícím Svěrem. Výklady o vnímání (z věcí vycházejí výrony, každý element poznáváme stejným elementem v nás) přispěl k utváření počátků antické psychologie. Věnoval se i astronomii a fyzice (poznal, že měsíční světlo je odrazem slunečních paprsků, předložil teorii zatmění slunce). Podle legendy si vzal život skokem do kráteru Etny, aby podpořil domněnky o svém božství tím, že nebude nalezeno jeho tělo. Sopka však vyvrhla jeden jeho střevec.

Anaxagorás z Klazomen

Anaxagorás z Klazomen, řecký filozof a astronom. Přítel a učitel athénské státníka Perikla a básníka Eurípida. Přenesl íónskou filozofii do Athén, které musel před rokem 430 opustit po obvinění z ateismu. Před rokem 430 obviněn z bezbožnosti a donucen opustit Athény. Na rozdíl od elejské školy kladl důraz na proměnlivost a mnohotvárnost bytí. Za základní stavební prvky všech věcí pokládal obrovské množství nekonečně dělitelných částic jednotlivých přírodních látek, které nazýval semena (spermata). Svět vznikl z původní chaotické směsi působením rozumu (nús), který je nejjemnější látkou a principem všeho světového dění. Zatmění Slunce a Měsíce vysvětloval jako přírodní jevy.

Kromě filozofie se Anaximenes pokouší také o výklad některých přírodních jevů, například zemětřesení či duhy.

ATOMISMUS

Leukippos z Milétu

Leukippos z Milétu (řecky Λεύκιππος) (500 - 440 př. n. l.) byl [starořecký filozof](#). Jako [Démokritův](#) předchůdce a učitel je zakladatelem [atomismu](#).

Leukippův život

Narodil se koncem 6. století př. n. l. v Milétu, nebo v Abdérách. Zemřel v Abdérách. Vyjma toho, že byl Démokritovým předchůdcem a učitelem, není o jeho životě nic bližšího známo.

Patří ke generaci filozofů tzv. Iónské filozofické školy společně se Zenónem, Anaxagorem, Empedoklem.

Leukippovo dílo

Žádné z děl, které by bylo možno připsal Leukippovi, se nezachovalo. Podle titulů známe asi 7 knih. U některých z více než sedmdesáti, které jsou přičteny Démokritovi, je možné Leukippovo spoluautorství. Ani tyto knihy se nedochovaly.

Ve starověku byla nejvíce ceněna kniha Megas Diakosmos, neboli Velké uspořádání světa, připisovaná jak Leukippovi, tak Démokritovi, nebo oběma současně. Dále také Peri Nou, angl. On Mind.

Leukippova filosofie

Leukippovy myšlenky přešly do práce jeho slavnějšího následníka Démokrita. Dnes je téměř nemožné určit nějaké názory, v nichž by se oba filozofové neshodli. Následkem toho byla Leukippova práce natolik zastíněna Démokritovým větlem, že Epikúros pochyboval (podle Diogéna Laertského o jeho existenci. Nicméně Aristotelés a Theofrastos z Lesbu vysloveně jmenují Leukippa jako původce atomismu.

Z Leukippova a Démokritova učení je nejvýznamnější tzv. atomická teorie (atomismus). Vznikla přehodnocením učení předchozích materialistických filozofů.

Podle ní existuje na světě nejen bytí, jež není jedno, ale mnohé, ale i nebytí neboli prázdno. Bytí je hmota, která se skládá z velkého množství jednolitých malých částic, které se pohybují v prázdnu, neboli prostoru. Jsou to nejjednodušší části hmoty, nelze je dále dělit, nezanikají ani nezánikají a nepodléhají žádným vlivům. Vznik a zánik věcí, jejich změny a různorodost je důsledkem vzájemného spojování a oddělování těchto částic.

Tyto malé částičky nazval Leukippos atomy, podle řeckého slova atomos - "nesmírně malý", "nedělitelný".

Leukippos a Démokritos si, vyvozeno z kontextu, zřejmě představovali tento proces jako mechanické seskupování a přeskupování, nemysleli si, že by tento proces řídila nějaká bytost.

Zachovala se jen jediná Leukippova myšlenka, vyjádřená jeho vlastními slovy:

Nic se neděje náhodně, ale vše podle řádu a nutnosti (ek logú kai hyp' anankés). –
Leukippos, Diels-Kranz 67 B1

Formuloval tedy zákon kauzality - nic nevzniká náhodou, vše má svůj důvod, na což navázal Démokritos

Démokritos z Abdér (?460 př. n. l. - 370 př. n. l.) "Filozof, který zavedl pojem atom"

Démokritos z Abdér, řecký filozof, myslitel a vědec, tvůrce, který ve své filozofii **atomismu** rozvíjí Leukippovo učení o atomech, přichází na svět někdy kolem roku 460 před naším letopočtem v severořeckém městě Abdéra v bohaté rodině.

V mládí se Démokritovi dostává velmi dobrého a uceleného vzdělání, několik let pak Démokritos stráví na cestách po celém tehdy známém světě, navštíví mimo jiné i oblast Předního východu či africkou Etiopii - zcela zásadní vliv na jeho myšlenkové směřování má pak setkání s filozofem Leukippem, jehož atomická teorie se pak stává základem Démokritova filozofického odkazu. Podle vlastních slov tím výrazně převýšil jeho vrstevníky. Posléze se vrátil do rodného místa, kde také dožil.

Démokritos z Abdér zavrhuje Leukippovo učení tím, že zavádí do filozofie (a vědy) **pojem atom** - atomem je přitom podle Démokrita základní, dále již nedělitelná částice látky - právě jen z těchto částic (a z prázdna, které je obklopuje) je pak vytvořen celý svět. Atomy mají přitom nestejnou velikost, tvar a polohu, zároveň sestávají v neustálém pohybu, při kterém se shlukují a opět rozdělují: tak podle Démokrita vznikají věci živé i neživé - základem všeho je atom, hmota, která není oživena žádnou formou ducha - vše vzniká jen na již zmíněném mechanickém shlukování a oddělování se atomů.

Co se týče etiky, říká Démokritos z Abdér, že lidský jedinec má ve svém životě usilovat o blahobyt svůj i společnosti, v níž žije (společností míní řecký městský stát, tj. polis), za vrchol společenského zřízení přitom Démokritos považuje demokracii.

Démokritos svoji atomickou filozofii důsledně používá i při své vědecké práci - jako vědec se Démokritos přitom zabývá matematikou, lékařstvím (podle tradice je výborným lékařem), též se zabývá gramatikou, básnictvím, hudbou, právem, psychologií atd.

Rozpracoval a dovršil Leukippovy myšlenky ve filozofii atomismu a aplikoval je i v jednotlivých vědních oborech. Autor více než 70 spisů o filozofii, matematice, lékařství, gramatice, básnictví, hudbě aj.; zachovány pouze ve zlomcích. Zavedl pojem atomu jako základní, dále nedělitelné částice látky. Vyslovil hypotézu neustálém pohybu atomů lišících se velikostí, tvarem a vzájemnou polohou. V eticko-politických úvahách kladl důraz na harmonické začlenění občana do řeckého městského státu (polis). Za nejlepší politické zřízení pokládal demokracii. V osobním životě doporučoval usilovat především o štěstí a dobrou mysl, tj. o hodnoty, jichž lze dosáhnout nezávisle na vnějších okolnostech. Člověka nemá vést k řádnému životu strach před trestem za špatné činy, nýbrž jeho zodpovědnost k sobě samému. Viz též atomismus řecký, psychologie antická.

Démokritovo učení a výsledky vědeckých bádání jsou zachovány pouze ve zlomcích, podle tradice je Démokritos autorem více než sedmi desítek spisů a knih.

Démokritos z Abdér umírá někdy v roce 370 před naším letopočtem.

Démokritovo učení se přímo nedochovalo, protože nejspíše nezaložil žádnou vlastní školu. Navíc jeho díla odmítal již za jeho života Platón a později křesťané, tudíž podlehla několikerému ničení. Přestože byl asi nejpłodnější autorem antického Řecka, zbyly po něm tedy z valné části jen zlomky a citace od Aristotela, Diogena a dalších. I díky tomuto dění se dnes dá obtížně rozlišit, které myšlenky pochází přímo od Démokrita, a které přejal od svého předchůdce Leukippa. Přijímána tak bývá teze, že podle Leukippových základů vytvořil ucelený systém.

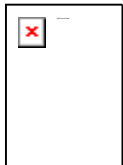
Démokritem dotvořený systém je důsledně materialistický. Jeho základem jsou nekonečné prázdná a v něm se pohybující nekonečné množství atomů. Atomy jsou nevzniklá, neviditelná, nedělitelná, neměnná a tudíž nezničitelná tělíska, ze kterých se vše skládá (od bohů, přes nespočet světů, hvězdy, cokoli oduševnělé až po poslední věc). Atomy se pohybují díky vzájemnému střetávání se. Pokud si odpovídají, tak se spojují, čímž všechno vzniká. Takto vzniklé objekty se pak od sebe liší díky různorodému tvaru, poloze a uspořádání atomů. Pokud má něco zaniknout, musí zapůsobit vnější síla, která atomy od sebe rozloučí a dá je opět do pohybu, díky němuž mohou v budoucnu vytvořit zase něco jiného. Zároveň podle Aristotela Démokritos na příkladu času dokazuje, že není pravda, že vše vzniklo.

Démokritos rozlišil primární a sekundární vlastnosti u všeho vzniklého, což se v dalších dějinách filosofického myšlení mnohokrát opakovalo. Mezi primární zařadil tíhu, hustotu a tvrdost, které přísluší věcem samotným. Ostatní vlastnosti věcí (barva, vůně, chuť...) k nim přidáváme sekundárně my díky tomu, jak je vnímáme.

Démokritos rozdělil naše poznání na světlé (pravé) - rozumové a na temné - smyslové, které sice jako základ potřebujeme, ale musíme ho umět filtrovat tak, abychom se jím nenechali zmást. Podobně i v jeho pojetí etiky neodmítá tělesné slasti, ale na vyšší stupeň staví duševní sílu, když např. upřednostňuje odhalení nějakého myšlenkového důkazu před získáním trůnu.

Epikúros ze Samu

(341 př. n. l. - 270 př. n. l.) "Nejvýznamnější představitel helénského atomismu"

Epikúros ze Samu, řecký filozof, **atomista**, nejvýznamnější představitel materialisticky orientované filozofie doby helénské, přichází na svět někdy v roce 341 před našim letopočtem na řeckém ostrově Samos.

Na rodném Samu se pak **Epikúros** poprvé setkává s filozofickým myšlením, když se stává žákem Nausifanovým, přívržencem filozofie Démokritovy - kolem roku 323 př. n. l. pak Epikúros Samos opouští a odchází do Athén, kde pak v roce 306 př. n. l. zakládá vlastní filozofickou školu, nazvanou **Képos**, tedy "zahrada" (podle zahrady, kde Epikúros své žáky vyučuje).

V Athénách pak Epikúros ze Samu žije po celý svůj život.

Jako filozof Epikúros ze Samu navazuje na učení atomistů Leukippa a Démokrita - narodil od těchto zakladatelů řeckého atomismu ale Epikúros tvrdí, že pohyb atomů je do určité míry nahodilý a dochází při něm k odchylkám: těmito odchylkami je pak podle Epikúra možné vysvětlit svobodu lidské vůle - ta není předem jasně determinována, ale může se od svého osudu odchýlit, z čehož vyplývá, že lidský jedinec může do určité míry jednat svobodně.

V otázce náboženství Epikúros říká, že bohové existují, nepopírá nijak jejich existenci, nicméně zároveň podotýká, že bohové nezasahují do běhu světa - není tedy nutné obávat se jejich činů - přírodní jevy (např. blesk, zemětřesení, zatmění slunce apod.) se pak Epikúros snaží vysvětlit racionálně a odmítá je interpretovat jako zásah bohů do života člověka.

Základem Epikúrovy nauky je pak etika - Epikúros pokládá za nejvyšší životní hodnotu slast, která je vyjádřena nepřítomností duševního i tělesného utrpení.

Na Epikúrovu nauku pak naváží mnozí další helénističtí filozofové, Epikúrova filozofie (**epikúreismus**) je ve své době v Řecku a Římě velmi rozšířena - znovu se pak Epikúrovy myšlenky dostávají do centra dění v 17. století, kdy se zásluhou francouzského vědce dostávají k odborné veřejnosti překlady Epikúrových spisů o atomech - v přírodních vědách pak tento počin znamená v konečném důsledku nahrazení (a zavržení) **nauky o pěti živlech** naukou o atomech.

Epikúros ze Samu, řecký filozof; nejvýznamnější představitel atomismu v helénistické době. Kolem 323 př. n. l. přišel do Athén a 306 př. n. l. zde založil novou filozofickou školu zvanou Zahrada (Képos). Vycházel ze zakladatelů řeckého atomismu Leukippa a Démokrita; strohý determinismus jejich filozofické koncepce však odstranil tvrzením, že v pohybu atomů dochází k nahodilým odchylkám. Tím také zdůvodňoval svobodu lidské vůle. Hlavní důraz kladl na etiku, v níž navazoval na myšlenky kyrénské školy; za nejvyšší životní hodnotu pokládal slast, kterou chápal jako oproštění se od bolesti a duševního neklidu. Pro dosažení duševního klidu je třeba poznat podstatu věcí a mj. se vyhýbat politickému životu. Připouštěl, že bohové existují, ale do chodu vesmíru nezasahují. Pokoušel se o výklad jednotlivých, zvláště nápadných přírodních jevů (blesků, zemětřesení, zatmění slunce ap.), protože bázeň před nimi pokládal za hlavní zdroj víry v zasahování bohů do lidského života; uznával i různé výklady téhož jevu, protože zásadní význam pro něho měla sama možnost racionálního vysvětlení. Z rozsáhlého díla dochovány jen zlomky; jeho názory známy především z díla Diogena Laërtia a z filozofického eposu Epikúrova římského stoupence Lucretia Cara. Viz též epikúreismus.

Epikúros označuje jako jediný cíl člověka blaženost a definuje ji jednoduše, jako získávání slasti a vyhýbání se strastem. Usilování o štěstí musí však řídit a krotit rozum. Rozum ale říká, že vlastní štěstí lze spíše nalézt v radostném rozjímání, ve vyváženém klidu ducha, **ataraxii**.

Epikúros

Epikúros - římská bysta ze 3. stol. Louvre

Epikúros (341 př. n. l. - 270 př. n. l.), také Epikurus ze Samu nebo Epikur byl významný řecký filozof, atomista a etik, zakladatel epikurejismu.

Život a Zahrada

Epikúros se narodil kolem roku 341 př. n. l. na egejském ostrově Samu, kam jeho otec přišel jako kolonista, kde hospodařil a učil. Ve čtrnácti letech se prý setkal s filozofií a přiklonil se ke směru Démokritovu. V osmnácti letech odešel do Athén, kde jako eféb absolvoval vojenskou přípravu a stal se občanem a učitelem. Po porážce athénské povstání proti makedonské vládě (323) musel jeho otec uprchnout do okolí Efesu, kam jej Epikúros brzy následoval. Kolem roku 310 př. n. l. snad učil v Mytileně na ostrově Lesbu a v Lampsaku.

Roku 306 př. n. l. koupil v Athénách dům se zahradou, kde zřídil školu a kde se svými velmi početnými žáky společně žil. Proto se někdy nazýval „filosofem Zahrady“ (řecky képos). Do své komuny přijímal i manžele, ženy a otroky; odtud patrně pocházejí i zprávy o jeho výstřednostech, patrně smyšlené. Nad vchodem do zahrady prý stálo: „Vstup, cizince! Čeká tě vlídný hostitel s hojností chleba a vody; zde se totiž tvé žádosti nebudou dráždit, nýbrž ukájet.“[1] Epikúros zemřel roku 270, snad na ledvinové nebo žlučové kameny. Jeho Zahrada sice s obtížemi, přesto trvala až do 2. století, podporoval ji například stoik a císař Marcus Aurelius.

Dílo

Z Epikúrova rozsáhlého díla (37 knih jeho hlavního díla „O přírodě“ a další) se zachovaly jen zlomky: tři rozsáhlé listy a Závěť (v 10. knize Diogena Laertia) a dvě sbírky citátů. Zdrojem našich znalostí jsou tak jeho pozdější přívrženci (Lucretius Carus, Horatius Flaccus, Plinius mladší) a znalci (Diogenés Laertios, Cicero, Plútarchos).

Epikúrova etická filosofie

Epikúrova filosofie je protikladem filosofie plátónské: je soustředěna na smyslově vnímaný svět běžné zkušenosti, odmítá nauku o idejích i nesmrtnost duše a zastává názor, někdy nazývaný "hédonismus", tj. učení, podle něhož je slast jediným dobrem. Dodnes výrazy "epikurejec" a "epikurejský" (anglické epicure) znamenají rozkošník, labužník, požitkář, který si libuje ve vybraných jídlech a víně ("epikurejské hody"). Jako mnoho jiných starých a přejetých slov má ovšem toto použití slova epikurejec dosti daleko k filosofii samotného Epikúra.

Ten prý totiž po léta trpěl žaludečními potížemi a rozhodně nikdy nebyl labužníkem v dnešním slova smyslu. Údajně pil jen vodu, jedl velmi střídavě a vůbec žil odříkavým životem. (V jednom svém dopis píše: "Jsem naplněn tělesnými slastmi, žiju-li o chlebu a o vodě, přehlížím přepych a rozkoše, ne pro ně samé, nýbrž pro nepříjemnosti, jež je provázejí.") Na rozdíl od filosofie Platónovy, Aristotelovy nebo stoické je to však filosofie „egoistická“, zaměřená na hledání osobního štěstí. O záležitostech veřejných Epikúros soudil, že se je člověk má snažit ovlivnit, pokud se mu to ale nezdaří, má se z nich stáhnout a vyhýbat se jim: „Žij skrytě!“[2]

Epikúros ze Samu - helenistická bysta

Etická filozofie Epikúrova spočívá zejména v radě, zbavit se strachu a všech strastí, to znamená žít umírněně, avšak příjemně. Epikúros považoval slast za dobro, avšak současně tvrdil: hledá-li někdo slast příliš úporně, dostaví se strast. Pokud člověk příliš pije, následuje druhý den bolest hlavy a žaludku. Správná cesta životem znamená žít příjemně, bez strasti z nežádoucích účinků takového života. Ve skutečnosti je tedy možné považovat Epikúrovu filozofii za návod nejen k získávání slastí, ale především k vyhýbání se strastí. Vyhledává-li někdo v životě požitky, jež vedou k bolesti, žije podle Epikúra špatně. Jenom slasti, které nejsou provázeny strastí, považuje za dobré.

Tak například tělesná, sexuální láska je podle něho špatná, neboť přináší únavu, výčitky svědomí a melancholii. Dalšími „dynamickými“ slastmi jsou nenasytnost, sláva dosažená výkonem veřejné služby, opilství a manželství. Všechny jsou špatné, neboť je provázejí strasti: nenasytnost vede k nevolnosti, sláva může být provázena všemožnými nesnázemi, pití přináší bolesti hlavy a nemoci... V důsledku toho Epikúros uznával (a sám také vedl) život, který bychom dnes označili za velmi skromný.

Přátelství na rozdíl od toho žádné strasti nedoprovázejí, takže je Epikúros vysoce cenil, podporoval a samozřejmě také vyhledával. Příteli má člověk všechno obětovat. Epikúros je obecně pokládán za psychologického hédonika. Očividně se domníval, že všichni jsou ve svém každodenním životě motivováni snahou dosáhnout slasti. Epikúros je ovšem také etickým hédonikem (s jistými významnými výhradami). Etický hédonismus spočívá v názoru, že lidé slast nejen vyhledávají, ale hlavně ji mají vyhledávat, neboť sama slast je dobrem. Jeho názory lze tedy chápat jako umírněnou formu etického i psychologického hédonismu.

Epikurejská metafyzika

Epikúros

Epikurejská metafyzika stojí na materialistickém nebo přesněji monistickém názoru Démokritovu. Na rozdíl od Démokritovy nauky o atomech jsou ovšem atomy podle Epikúra nadány jakousi svobodnou vůlí a jsou schopny samovolné odchylky (lat. clinamen). Víří v prostoru a pomocí háčků se spojují ve větší celky, mohou se však od dané dráhy odchýlit. Koncepce nedělitelného atomu jako základního prvku univerza podle epikurejců dostatečně vysvětluje vše, co víme o světě. Epikúrova atomistická představa bezúčelného univerza, jehož součástí jsou sice bohové, kteří však člověku nevládnou, je jedním z velkých metafyzických systémů. Není však v moderním smyslu slova „materialistický“, tj. deterministický, neboť předpokládá a postuluje svobodu.

Každý člověk je svobodný, neboť mu nevládne osud a svůj život může sám řídit a rozhodovat o něm. Lidskou duši Epikúros na rozdíl od Platóna a Aristotela nepovažoval za nesmrtnou. Bohové se podle něj o svět a osud člověka nezajímají, člověk si musí smysl života najít a uskutečňovat sám. Odtud plyne i jeho slavný epigram o smrti: „Zdánlivě nejhorší ze všech zel, smrt, nemá pro nás žádnou důležitost, neboť dokud tu ještě jsme, není tu smrt; a až se smrt

dostaví, už tu nebudeme.“

Epikúrovo dědictví a význam

Epikúrova filosofie tak posloužila jako protipól předchozích velkých metafyzických systémů tím, že zaměřila pozornost na zkoumání tohoto smyslově přístupného světa, jemuž tak dodala podstatně větší vážnost. Klasickou podobu epikurejství vyjádřil ve slavné básni „O přírodě“ jeho patrně největší žák, římský filosof Lucretius Carus. Epikúrovi žáci sice působili až do 4. století, ale propagovali spíše fyzické pojetí slasti, takže se dostali do rozporu nejen s křesťanstvím, ale i s jinými

antickými filosofiemi. Je pochopitelné, že během mimořádného rozmachu náboženství ve středověku byl epikureismus ostře odmítán. Avšak na počátku novověké vědy v šestnáctém a sedmnáctém století se zájem o starověkou atomistickou metafyziku výrazně oživil.

Epikúros a epikureismus inspiroval řadu vědců (Galilei, Bruno, Huygens, Gassendi, Newton) i politických myslitelů (Bodin, Hobbes, Rousseau) kteří zde objevili myšlenku společenské smlouvy, a měl velký význam i pro filosofii 19. století: intenzivně se jím zabýval například Arthur Schopenhauer, Friedrich Nietzsche a Karel Marx, který oceňoval Epikúra jako objevitele skutečnosti, že stát spočívá na dohodě lidí, na společenské smlouvě.

Literatura

- Diogenes Laertius, Životy, názory a výroky proslulých filosofů. Přel. A. Kolář. Nová tiskárna Pelhřimov 1995
- A.-J. Festugiere, Epikúros a jeho bohové. Praha 1996
- E. Fink, Zahrada Epikurova. Praha 1992
- A. A. Long, Hellénistická filosofie: stoikové, epikurejci, skeptikové. Praha 2003
- Lucretius Carus, O přírodě (De rerum natura). Přel. J. Kolář. Praha 1948
- Lucretius Carus, O přírodě (De rerum natura). Přel. J. Nováková. Praha 1971
- J. Ludvíkovský, Život a učení filosofa Epikura. Praha 1952
- J. de la Mettrie, Epikurův systém. Praha 1966

Titus Lucretius Carus

Titus Lucretius Carus

Titus Lucretius Carus [Lukrécius] (okolo [97 př. Kr.](#) – [55 př. Kr.](#) byl [římský](#) básník a filosof.

O jeho životě máme velmi málo spolehlivých zpráv.

Dílo

- *De rerum natura*, didakticko-epická báseň (6 knih), zachovala se. Snažil se vylíčit [Epikúrovo](#) učení. Dokazuje, že příroda se řídí odvěkými zákony, kde vše vzniká, trvá a zaniká. Bohové nemohou zasahovat do světa, který povstal z [atomů](#). Podle něj neexistuje ani [podsvětí](#) a bohové žijí v nečinnosti v nebesích, kde se radují ze své blaženosti.

SKEPTICISMUS

Pyrrhón z Élidy

Pyrrhón z Élidy (asi [360 př. Kr.](#) v Élidě - asi [260 př. Kr.](#)) byl [antický řecký](#) filosof, považovaný za zakladatele [pyrrhonismu](#) a do jisté míry i [skepticismu](#) vůbec.

O jeho životě není známo téměř nic, snad byl ovlivněn [Démokritem](#) a dalšími abděřany, např. Anaxarchem. Podle Diogena Laertia doprovázel krále [Alexandra Velikého](#) na jeho výpravách a podle [Pausania](#) měl v rodné [Élidě](#) pomník. Také z jeho díla se – kromě jedné oslavné básně na Alexandra - nic nezachovalo a nevíme ani, zda nějaké napsal. Jeho vliv byl patrně založen na neotřesitelném klidu a vyrovnanosti ve všech životních situacích, o čemž svědčí četné anekdoty.^[1] Tento vnitřní klid udělal velký dojem na jeho žáky a následovníky, jako byl zejména lékař a filosof [Sextus Empiricus](#), ale možná i [Epikúros](#).^[2]

Pyrrhónovou ústřední myšlenkou je nejistota každého poznání, jak smyslového tak rozumového. Interpreti se neshodují v tom, zda ji Pyrrhón připisoval neuchopitelnosti a proměnlivosti skutečnosti samé, anebo - jako pozdější pyrrhonisté - omezenosti našich smyslů i rozumu. V obou případech ale moudrému člověku nezbyvá, než se ve všem zdržet úsudku (řec. *epoché*). Jen tak může totiž dosáhnout vnitřního klidu (*ataraxie*) a štěstí (*eudaimonia*).^[1]

Sextus Empiricus

Sextus Empiricus, řecky Σέξτος Ἐμπειρικὸς (kolem 200 – po 250), byl římský lékař a filosof řeckého původu.

Většinu svého života prožil v [Alexandrii](#).

Dílo

Díky jeho dílu si lze učinit obrázek o tehdejším lékařství nejen z laických pohledů, které se v tehdejší literatuře vyskytují relativně často.

Filosoficky se řadil ke [skeptikům](#), ale patrně spíše patřil spíše k filosofujícím spisovatelům, protože v jeho dílech nacházíme především souhrn myšlenek jiných skeptiků. Jeho přínos pro filosofii je velmi malý. Jeho význam spočívá především v tom, že jeho díla jsou, v oblasti antické skepse nejlépe dochovaná a lze si z nich udělat představu o logických vývodech jiných starších filosofů.

- Adversus mathematicos
- Adversus astrologos
- Sexti Empirici Adversus mathematicos, hoc est, adversus eos qui profitentur disciplinas, Gentiano Herveto Aurelio interprete, Parisiis, M. Javenem, 1569 (Vicifons).

SOFISTÉ

Prótagorás z Abdér (?485 př. n. l. - 410 př. n. l.) "Nejvýznamnější ze sofistů"

Prótagorás z Abdér, řecký filozof, nejvýznamnější z řeckých sofistů (sofisté, tj. "učitelé moudrosti", z řeckého sofistai, jsou učenci, kteří putují jako potulní učitelé od města k městu a za odměnu vyučují nejrůznějším uměním a dovednostem, především výmluvnosti - nejsou to tedy filosofové v pravém slova smyslu, jsou to spíše praktici, kteří nepřikládají valný význam teoretickému poznání, tato teoretická skepse je pak brzy rozšířila i na jejich vnímání mravnosti, neuznávají v podstatě žádné všeobecné závazné právo, hlásají právo silnějšího...), přítel Periklův a Eurípidův, ideový mluvčí athénské demokracie, je myslitelem, který jako jeden z prvních myslitelů vyučuje umění, jak v právnictví a politice přesvědčivě prosazovat svoji věc, čímž si, zvláště v Athénách, kde žije dlouhý čas, získává slávu a bohatství.

Prótagorás se zabývá mnoha obory - zabývá se problematikou jazyka, rétorikou (především pak jejím působením na psychiku posluchače), matematikou, otázkami poznání, přírodní filosofií, výchovou, etikou, společenskou teorií - za základní podmínku zachování společnosti přitom považuje smysl občanů pro stud a spravedlnost, přičemž podle Prótagora je tímto smyslem obdařen každý člověk, a proto je podle něj nepřirozenějším státním zřízením demokracie.

Co se týče poznání, dodnes je známý Prótagorův nejslavnější výrok, který říká, že "**člověk je mírou všech věcí, jsoucích, že jsou, a nejsoucích, že nejsou**". Tím je řečeno, že neexistuje žádná absolutní pravda, nýbrž jen pravda relativní, není ani pravda objektivní, nýbrž jen pravda subjektivní - zdá se přitom, že Prótagorás míní svůj výrok tak, že onou příslovečnou mírou není člověk jako druh, nýbrž konkrétní, jednotlivý člověk: **jedna a táž věta může být totiž jednou pravdivá a jindy nepravdivá podle toho, kdo a za jakých okolností ji vyslovuje** (dnes se ale často soudí, že je tento krajně relativistický a krajně subjektivistický názor na poznání připisován Prótagorovi neprávem, předpokládá se, že Prótagorás

byl přesvědčen o schopnosti člověka poznávat skutečnost a že prvotní zdroj rozporů v tvrzeních nehledal v poznávajícím člověku, nýbrž ve vnitřní protikladnosti věci samé).

Svoji nauku Prótagorás přitom opírá o Hérakleitův "věčný tok" a o jeho zákon jednoty protikladů.

Prótagorova skepse je pak vyjádřena i v jeho vztahu k náboženství - ve spise "*O bozích*" se vyjádří, že "není možné o bozích vědět, ani zda jsou, ani zda nejsou..." - důsledkem této Prótagorovy skepse je pak jeho obvinění z bezbožnosti a vypovězení z Athén.

V roce 410 př. n. l. Prótagorás z Abdér umírá.

ZALOŽENÍ KLASICKÉ FILOSOFIE

Sókratés (?469 př. n. l. - 399 př. n. l.)

"Vím, že nic nevím..."

Sókratés, řecký filozof (první athénskému původu) a vedle Aristotela (viz Aristotelés ze Stageiry) a Platóna nejznámější myslitel antiky, muž, jehož delfská věštkyně svého času označí za nejmoudřejšího člověka Řecka, přichází na svět (nejpravděpodobněji) někdy v roce 469 před naším letopočtem v řeckých Athénách jako syn sochaře (kameníka) Sofronikose a porodní báby Fainareté.

Celý Sókratův život je znám v podstatě jen a pouze z vyprávění jeho žáků a posluchačů a vykladačů (především pak Platóna a Xenofóna) - každý z nich přitom na Sókratův život nahlíží trochu jinak, Platón Sókrata spíše idealizuje, Xenofón na něj nahlíží spíše jako člověka praktického.

Základ je ale vždy stejný - podle svých životopisců se Sókratés v mládí vyučí otcovu řemeslu, poté se účastní tří vojenských tažení během peloponéské války, kde se prý vyznamená svoji statečností a odvážností. V dalších letech se pak krátce věnuje kamenické (sochařské) práci, někdy v této době se i žení s Xanthippou, s níž má tři syny.

Práci kameníka ale Sókratés brzy opouští a začíná se věnovat filozofii a její výuce, která spočívá v tom, že Sókratés beseduje se svými přáteli a žáky - Sókratés vyučuje rozhovorem, diskuzí, která má prostřednictvím potvrzování či vyvracení argumentů a protiargumentů diskutujících vést k vyjádření obecných (filosofických) pravd (tzv. sókratovská metoda, kdy se neptá žák učitele, nýbrž naopak, žák je tím, kdo je učitelovými otázkami veden k odpovědím).

Za peloponéské války je Sókratés znám jako zanícený kritik nedostatků athénské demokracie a tato kritika pak stojí v roce 399 př. n. l. za jeho odsouzením k trestu smrti: totiž, po skončení peloponéské války v Athénách získávají na krátký čas moc aristokraté, za jejichž ideového mluvčího je Sókratés považován, aby bylo po několika letech obnoveno opět demokratické zřízení, kterým je pak Sókratés postaven před soud, kterým je obviněn z bezbožnosti (z nerespektování státního náboženství) a z toho, že kazí mládež (celý případ má nicméně politické pozadí). Soud pak Sókrata odsoudí k trestu smrti (musí vypít pohár bolehlavu) - možnost útěku z vězení, která se mu nabízí, odmítne s odůvodněním, že občan musí respektovat rozhodnutí státu a jeho instituce - jako přibližně sedmdesátiletý stařec tedy Sókratés umírá.

Stejně jako je pouze z pozdějších zdrojů znám Sókratův život, je pouze zprostředkovaně známé i jeho dílo - sám Sókratés vykládá svoji filozofii pouze ústně, žádný jeho spis není dochován (respektive Sókratés žádný nenapsal) - Sókratovo dílo tedy můžeme poznat ze zpráv Aristotelových, Platónových či Xenofónových: stejně jako v případech Sókratových životních osudů, i v případě díla nahlíží každý ze Sókratových vykladačů na toto dílo odlišně.

Centrem Sókratovy filozofie je etika, Sókratés se ve své nauce zabývá téměř výhradně člověkem (resp. jeho duší) z hlediska mravního - lidský jedinec má podle Sókrata právo na vlastní morální rozhodnutí a na kritickou, uvědomělou reflexi sebe sama i okolního světa - Sókratés tvrdí, že člověk je schopen (svým vlastním rozumem, který je "vládcem nad tělem", vše je tedy postaveno na racionálním, rozumovém, základě) rozpoznat to, co je dobré, z čehož pak vyvozuje, že je schopen naučit se ctnostem, které jsou předpokladem štěstí. Za základní ctnosti přitom Sókratés považuje moudrost, rozumnost, spravedlnost, statečnost a zbožnost.

Sókratovou naukou jsou pak ovlivněny mnohé další filosofické školy a systémy (do centra své filozofie Sókrata staví např. Platón, zakladatel tzv. velké sókratovské školy, silně ovlivněny jsou jím příslušníci tzv. malé sókratovské školy).

Jak již bylo řečeno výše, Sókratés umírá (odsouzen k trestu smrti) v roce 399 před naším letopočtem.

"Z toho všeho tedy," pokračoval Sokrates, "musí praví filosofové dojít asi k takovému názoru a mezi sebou si říci asi toto: Zdá se, že nás při rozumovém zkoumání přivádí k cíli jen jakási cestička, takže dokud máme tělo a naše duše je s tímto zlem spojená, nikdy nedosáhneme v plné míře toho, po čem toužíme; a říkáme, že toužíme po pravdě. Tělo nám totiž způsobuje nekonečně mnoho těžkostí tím, že potřebuje potravu; dále se přidávají ještě nějaké ty choroby, překážejí nám v naší honbě za jouscnem. Ale tělo nám naplňuje i láskami a touhami, strachy, všelijakými iluzemi a mnohými malichernostmi, takže ... nepříjde na mysl nijaká rozumná myšlenka ... kvůli němu nemůžeme spatřit pravdu. ... jestliže chceme někde o něčem dosáhnout čistého poznání, musíme se od něho odpoutat a jedině duší musíme pozorovat věci o sobě. Jak se zdá, dostane se nám to, po čem toužíme a za čeho milovníky se pokládáme, totiž moudrosti, tehdy, až

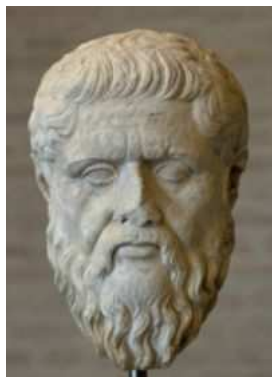
zemřeme... Tehdy totiž bude duše sama o sobě..., dřív ne. A takto čistí a osvobození od nerozumnosti těla ... sami skrze sebe poznáme celou čistou pravdu.

Pravý filosof je takový, a je absolutně přesvědčený, že moudrosti nemůže dosáhnout nikde jinde než tam."

Platon - "Faidon 66-68"

ZRALÁ KLASIKA I.

Platón (428/7-347 př. n. l.) - vlastním jménem Aristokles

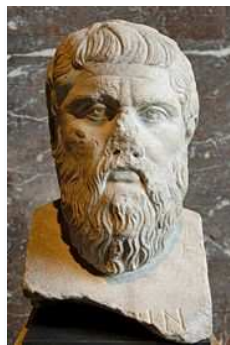

Platón (427 př. n. l. – 347 př. n. l.), vlastním jménem **Aristoklés**, byl **řecký** aristokrat, matematik a jeden z nejvýznamnějších západních **filosofů**. Britský filosof **A. N. Whitehead** napsal, že celá západní filosofie je jen komentář k Platónovi. Platón založil athénskou **Akademii**, jež pak byla vzorem evropským univerzitám a vědeckým institucím. Téměř celé jeho dílo jsou dialogy jeho učitele **Sókrata**, který touto cestou přesvědčoval athénské vzdělance, jak nejisté je jejich domnělé vědění.

Platón spolu se Sókratem obrátili pozornost filosofů od úvah o povaze a původu světa k otázkám člověka a lidské společnosti. Ústředními tématy pro ně jsou:

- rozdíl mezi pravým **poznáním** a pouhým míněním;
- **ctnost** a možnost výchovy ke ctnosti;
- **spravedlivé** a přitom trvalé uspořádání obce;
- **dobro** jako konečný cíl člověka i obce.

Život

Platón, busta v Louvre

Platón se narodil roku 428 nebo 427 př. n. l. v jedné z předních **athénských** rodin. Jeho otec Aristón prý odvozoval svůj původ od athénské krále Kodra, matka Periktione pocházela z rodu slavného básníka a zákonodárce **Solóna** a její bratři Charmidés a Kritias se podíleli na vládě třiceti na konci **Peloponéské války**. Platónovi bratři Adeimantos a Glaukón také vystupují v jeho dialozích a sestra Potone byla matka filosofa Speusippa, který po Platónově smrti vedl Akademii. Aristón patrně brzy zemřel a Periktione si vzala svého strýce Pyrilampa, diplomata a přítele **Periklova**. S ním měla syna Antifóna, který vystupuje v dialogu Parmenidés. Platón, který o sobě téměř nepíše, dává všem vystupovat v Sókratovských dialozích. Podle **Diogena Laertia** dostal jméno Aristoklés po svém dědovi, přezdívkou Platón (široký, mohutný) mu prý dal jeho zápasnický trenér; jiní ji odvozovali od jeho nezvykle širokého čela. V mládí dostal vynikající vzdělání v gramatice, hudbě a gymnastice a s filosofií jej seznámil Kratylos, žák **Hérakleitův**.

Podle tradice se ve dvaceti letech setkal se [Sókratem](#) a osm let mu naslouchal jako jeho nejvěrnější žák. Platón sám to ovšem v dialozích nikde výslovně neříká a podle Faidóna nebyl při Sókratově smrti, protože byl nemocen.^[1] Po odsouzení svého učitele a jeho popravě roku [399 př. n. l.](#) odešel snad z Athén do [Megary](#) a cestoval do [Itálie](#), na Sicílii, do [Egypta](#) a do Kyrény. O cestách na Sicílii a o svých zkušenostech s tamními vládci Diónem a Dionýsem píše v *Sedmém listě*, jediném zachovaném autobiografickém textu.

Ve věku 40 let (tedy snad roku 387 př. n. l.) se vrátil do Athén a v „Akadémově háji“ založil slavnou Akademii, která trvala až do roku [529](#), kdy ji zrušil císař [Justinian](#). Jedním z nejvýznamnějších žáků Akademie byl [Aristotelés](#), po Platónově smrti však Akademii převzal jeho synovec [Speusippos](#). Platón zemřel v Athénách ve vysokém věku 82 (nebo 84) let.

Sókratés a Platón

Soudě podle jeho spisů měl Platón k Sókratovi velice blízko a téměř všechno, co o Sókratovi víme, víme z Platóna. Ironické líčení [Aristofanovo](#)^[2] k tomu mnoho nepřidává. Ve svých dialozích se Platón tváří jako pouhý tlumočnický myšlenek Sókratových (který jak známo nic nenapsal) a v *Sedmém listu* dokonce říká, že o svých vlastních myšlenkách nikdy nic nenapsal a nenapíše, protože filosofie se musí vyučovat ústně, v rozhovoru a společném „úsilí myšlení“. Na druhé straně se Sókratovy názory a postoje v těchto dialozích mění a s jedinou výjimkou Obrany Platón nikde netvrdí, že by je byl slyšel z první ruky. Je tedy otázka, nakolik je máme připisovat spíše Platónovi.

V některých dialozích (např. *Menón*, *Faidros*, *Kritón*) není vypravěč, jinde hovoří Sókratés v první osobě (*Lysis*, *Charmidés*, *Ústava*) a v *Prótagorovi* Sókratés vypráví o své předchozí rozpravě s Prótagorou. *Faidón*, *Sympozion* a *Theaitétos* vyprávějí Sókratovi žáci, patrně po mnoha letech, a Platón (kromě *Theaitéty*) nijak nenaznačuje, jak k nim vůbec přišel. Při porovnání biografii jednotlivých postav vyjdou najevo značné nesrovnalosti. Tak v *Prótagorovi* jsou Alkibiadés a Agathon mladíci, kdežto Apolodóros a Glaukón by mohli být jejich otci; v *Sympoziu* je to právě naopak. Tyto nesrovnalosti patrně nejsou nahodilé a Platón tedy nepíše jako historik. Dialogy se naopak podobají dobovému divadlu, neboť na scéně vystupují nejvýše tři postavy a mají „sbor“ mlčících posluchačů.^[3]

Sókratovo odsouzení

Sókratův proces a smrt jsou přímo tématem tří dialogů (*Obrana*, *Kritón* a *Faidón*), které se také nejčastěji čtou. V pěti dalších se objevují narážky a varování: v *Theaitétovi* a v *Eutyfrónovi* mluví Sókratés o pomluvách a obvinění z korupce; v *Menónovi* ho varuje Anytas, v *Gorgiovi* a v *Ústavě* Sókratés vysvětluje, proč k tomu musí dojít.^[4] Jiné dialogy spojují osoby, jež se však představují pokaždé jinak. Tak v *Obraně* si Sókratés stěžuje, že ho Aristofanés zostudil a způsobil jeho soud,^[5] kdežto v *Sympoziu* spolu a s dalšími přáteli hodují. V *Kratylu* Sókratés chválí Eutyfrónovu moudrost, kdežto v *Eutyfrónovi* jej zesměšňuje a karikuje.

Sókratův soud je na pozadí toho, co o dobových Athénách víme, těžko pochopitelný. Bezbožnost a ateismus nebyly v pátém století v Athénách zločinem, Aristofanovy komedie, kde si ze ctitelů božstev dělá legraci, dostávaly ceny a není známo, že by někdy čelil nějakému obvinění. Naopak Sókratés se pro své filosofické poslání odvolává na Apollóna, jednoho z předních athénských bohů. .

Dílo

Platónova díla mají vesměs formu dialogu (rozhovoru), kde vystupuje Sókratés jako hlavní postava. Jedinou výjimku představuje dochovaný soubor Platónových *Listů*, kde zejména *Sedmý list* vrhá na Platónovo vlastní pojetí filosofie jiné světlo: filosofii nelze sepsat jako systém ani učit, nýbrž musí se dobývat vlastním myšlenkovým úsilím. O pravosti *Sedmého listu* mnozí badatelé pochybovali, v současném bádání se však stává naopak klíčem k pochopení Platónova díla.

Platónova díla se citují s uvedením stránky a sloupce či úseku ve vydání francouzského tiskaře H. Étienne (Stephanus); blíže viz [Filosofie#Citování filosofických děl](#). Dochované Platónovy dialogy se už od starověku řadí do čtveřic, tzv. tetralogií; dialogy, o jejichž autorství se vážně pochybuje, jsou označeny křížkem. Názvy dialogů užíváme podle překladu [F. Novotného](#):

Sokratés a Platón očima středověkého písaře

Tetralogie

- I. Eutyfrón, Obrana Sókratova (také Apologie), Kritón, Faidón
- II. Kratylos, Theaitétos, Sofisté, Politikos (také Státník)
- III. Parmenidés, Filebos, Symposion (také Hostina), Faidros
- IV. Alkibiadés I., +Alkibiadés II., +Hipparchos, +Milovníci
- V. +Theagés, Charmidés, Lachés, Lysis
- VI. Euthydém, Prótagoras, Gorgias, Menón
- VII. Hippias větší, Hippias menší, Ión, Menexenos
- VIII. Kleitofón, Ústava (také Republika), Timaios, Kritias
- IX. +Minós, Zákony, +Epinomis, Listy

Kromě toho se pod Platónovým jménem tradovala řada dalších [apokryfních](#) spisů, o jejichž autorství se pochybovalo už ve starověku, a proto nejsou v tetralogiích zahrnuty: +Axiochos, +Definice, +Démodikos, +Epigramy, +Eryxias, +Halkyón, +O spravedlnosti, +O ctnosti, +Sisyfos.

Chronologie dialogů

Časové pořadí vzniku jednotlivých dialogů neznáme a nevíme ani, zda byly dodatečně redigovány. První pokus o časové uspořádání udělal významný německý teolog a filosof [Friedrich Schleiermacher](#), a to podle domnělého myšlenkového vývoje. Moderní bádání zde používá hlavně exaktních srovnávacích metod jazyka a slohu, z něhož plyne, že můžeme rozlišit zhruba tři skupiny textů, které k sobě mají blízko. O jednotlivostech se stále diskutuje, o zásadním rozlišení tří skupin je však do značné míry shoda.

Platón, antická busta

Rané dialogy

Pokládají se za nejbližší historickému Sókratovi, který obvykle diskutuje o nějaké otázce (přátelství, zbožnost) s někým, kdo se pokládá za odborníka, a ukazuje, že věci nerozumí. Je ponecháno na čtenáři, aby spor rozsoudil. Patří sem i dialogy o Sókratově soudu a smrti.

- Obrana
- Kritón
- Charmidés
- Lachés
- Lysis
- Eutyfrón
- Menexenos
- Hippias menší
- Ión

Za přechod k následující skupině se pokládají:

- Gorgias
- Prótagoras
- Menón

Střední dialogy

Už v raných dialozích dává někdy Sókratés odpovědi a představuje pozitivní, a tedy patrně Platónovy názory. Zde se také objevuje myšlenka, že poznání spočívá v chápání neměnných forem či idejí, myšlenka nesmrtelné duše a učení o spravedlnosti, pravdě a kráse. Jádrem středního období je *Sympozion* a *Ústava*.

- Eutydémós
- Kratylos
- Faidón
- Faidros
- Symposion či Hostina
- Ústava či Republika

- Theaitétos
- Parmenidés

Platón na Rafaelově fresce ve Vatikánu (patrně portrét Leonarda da Vinci)

Pozdní dialogy

V dialogu *Parmenidés* se objevují kritiky myšlenky forem či idejí, což se často chápe jako známka, že ji Platón opouští. Sókratés v dialozích chybí nebo hraje jen menší roli. Pozdní dialogy jsou střízlivější a logičtější než předchozí, ale slibují i řešení otázek položených dříve. Zde se asi nejspíš dá hledat zralé Platónovo myšlení.

- Sofisté
- Politikos
- Filébos
- Timaios
- Kritias
- Zákony

Význam a působení

Platónův vliv na celou západní filosofii je nedozírný. Ve starověku na něj navázal střední a nový platonismus, prostřednictvím [Augustinovým](#) ovlivnil křesťanské myšlení a znovu ve vrcholném středověku prostřednictvím [Prokla](#) a [Areopagity](#). Renesanční myšlení se živí zejména Platónem, jehož pilně čtou i myslitelé novověku. V současných debatách je znovu „nejcitovanějším“ z filosofů.

Poznámky

1. [↑](#) *Faidón* 59b.
2. [↑](#) Aristofanés, *Oblaka*.
3. [↑](#) [en:Plato](#)
4. [↑](#) *Gorgias* 521e – 522a; *Ústava* 7., 517e.
5. [↑](#) *Obrana* 19b-c.

Viz také

- [Realismus a nominalismus](#)
- [Platónova nauka](#)

Na internetu

- **Texty:**

- [Platónovy texty - en](#)
- [Platón – en](#)
- [Platon - en \(Jowett, 1892\)](#)
- [Sebrané spisy na ELPENOR - en](#)

- **Hesla ve Stanford Encyclopedia of Philosophy:**

- [Plato](#)
- [Plato's Ethics](#)
- [Friendship and Eros](#)
- [Middle Period Metaphysics and Epistemology](#)
- [Plato on Utopia](#)
- [Rhetoric and Poetry](#)

- **Články:**

- [W.K.C. Guthrie, *A History of Greek Philosophy, vol. IV, Plato: the man and his dialogues, earlier period*, Cambridge University Press, 1989, pp. 8-38](#)
- [Portál Plato and his works: Plato and his dialogues by Bernard Suzanne](#)
- [Are there really Platonic forms?](#)
- [„Plato and Totalitarianism: A Documentary Study“](#)

- [Plato Bibliography at PlatoGeek](#)

- [Platónovy spisy v překladu F. Novotného \(Oikumené\)](#)
- A. Graeser, *Řecká filosofie klasického období*. Praha 2000
- F. Novotný, *O Platónovi*. 1.-4. Praha 1948, 1970
- J. Patočka, *Negativní platonismus*. Praha 1990
- J. Patočka, *Platón. Přednášky z antické filosofie*. Praha 1992
- G. Reale, *Platon. Pokus o novou interpretaci velkých Platónových dialogů ve světle nepsané nauky*. Praha 2005
- E. A. Wyller, *Pozdní Platón*. Praha 1996

Řecký filosof, zakladatel pojmové spekulativní filosofie. Jeden z vůbec největších myslitelů v dějinách filosofie. Pocházel ze vznešeného aristokratického rodu, mezi jeho předky patřil mj. básník a reformátor Solón (7.-6. stol. př. n. l.). Po nezdaru v Syrakúsách se odvrátil od svého původního záměru stát se politikem a našel útočiště ve filosofii. Byl nesmírně vnímavý a citlivě reagoval na všechny filosofické myšlenky, s nimiž se setkal. Nejvíce ho ovlivnil jeho první učitel Sókratés, filosof, který zásadním způsobem změnil řecké představy o mravnosti a podstatě dobra. Později, během svých studijních cest po Středomoří, se seznámil s učením pýthagorejců o matematické podstatě světa a o nehmotné a nesmrtelné duši. Po návratu do rodných Athén zde v roce 387 př. n. l. založil svou vlastní filosofickou školu, která dostala název 'Akadémie' a jejíž program zahrnoval matematiku, přírodovědu a dialektiku. Škola přijala právní formu náboženského společenství, stala se pospolitostí žáků a učitelů a po devět století patřila k neslavnějším "univerzitám" antického světa. Sám Platón v ní pracoval dlouhých čtyřicet let, až do své smrti. Přednášel, hlásal své názory o ideálním uspořádání lidské společnosti, ale především psal další knihy. Byl vynikajícím stylistou, užíval poetické obrazy, příměry a filosofické mýty (zejména v podobenství o jeskyni, ve které jsou vidět jen stíny vnějších věcí a dějů). Takřka všechna díla (pod Platónovým jménem se nám dochovalo 36 spisů, z nichž však kritika označuje část za nepravou a o autorství některých pochybuje) mají podobu dialogů (většinou jsou vedeny Sókratem jako tlumočnickem Platónových myšlenek, které nemají "vyjadřovat", ale být podnětem k vlastnímu filosofickému zamyšlení čtenáře). V nich usiloval zejména o přesné vymezení etických pojmů a rozvíjel, neustále rozpracovával a zdokonaloval své hlavní téma - učení o nehmotných idejích. Jedná se o první skutečně idealistickou filosofii v dějinách evropského myšlení, hmota je v ní totiž podle Platóna naprosto druhořadá. Základní a skutečnou podstatou světa je říše dokonalých, nehmotných idejí. Právě proto, že jsou naprosto dokonalé, nepotřebují se nijak vyvíjet, nemění se, jsou nehybné a věčné. Nejvyšší je idea dobra (v hmotném světě se připomíná v podobě ideálu krásy), která umožňuje bytí i poznatelnost ostatních idejí. Během svého života ale nikdy nevidíme ideje přímo. Naše vnímání je zastřené, nedokonalé a zamlžené. Místo idejí vidíme jen jejich stíny - a to je právě náš hmotný svět. Hmotné věci jsou tedy pouhým odrazem, rozmazaným stínem idejí. Jsou nedokonalé, a proto jsou proměnlivé a mohou se jen snažit alespoň trochu přiblížit k ideální dokonalosti svých nehmotných vzorů. Tato touha je vlastní všem věcem na světě. Trochu kamenům, více stromům a ještě více lidem. A nejvíce ze všech lidí touží po dokonalosti filosofové. Neboť ti jsou podle Platóna nejrozumnějšími a nejvyspělejšími členy lidské společnosti. Pouze jejich myšlení je tak jasné, že dokážou prohlédnout závojem a rozpomenout se na svět idejí, z něhož

nesmrtelná lidská duše pochází. Proto by právě také filosofům měla být svěřena vláda v ideálním státě, o kterém Platón sní. Uspořádání společnosti bylo pro něj otázkou zcela zásadního významu, hlásal vládu moudré elity. V ideální obci dále mají být vznětliví, ale stateční strážci (chránící obec) a žádostiví výrobci (rozmnožující materiální statky). Platónovy představy ideální společnosti ovlivnily evropské myšlení víc, než většina lidí tuší. Od něj pochází myšlenka sociálního státu, jako první hovořil o třídinné boji a vehementně prosazoval rovnoprávnost žen (a to i přesto, že považoval ženy za méně dokonalé tvory). Jeho úvahy o tom, že děti se mají učit hraním, později inspirovaly Komenského i celou dnešní pedagogiku. Nejvýznamnějším přímým žákem Platóna byl Aristotelés ze Stageiry, jenž ovšem učení o ideách podrobil kritice. Ve 3. století pak na Platónovo učení navázal novoplatónismus, ve středověku Augustinus a v renesanci 'Akademie florentská'.

ZRALÁ KLASIKA II.

Aristotelés ze Stageiry (asi 384-322 př. n. l.) - anglicky Aristotle

Aristotelés ze Stageiry (384 př. n. l. - 322 př. n. l.) "Nejvšestrannější učenec starověku"

Aristotelés ze Stageiry, řecký filozof, jeden z nejvýznamnějších myslitelů v dějinách filozofie, žák (a později odpůrce) Platónův, přichází na svět v roce 384 př. n. l. ve Stageire v Thrákii (v dnešním severním Řecku) v rodině lékaře.

Jako mladík odchází **Aristotelés** ze Stageiry do Athén, kde je pak dvacet let žákem Platónovy Akademie. Je přitom pravděpodobné, že již tehdy mezi téměř šedesátiletým Platónem a jeho o více než čtyřicet let mladším žákem vyvstávají určité názorové neshody, a to především v otázce Platónovy teorie idejí.

Po Platónově smrti žije Aristoteles nějaký čas v Malé Asii na dvoře svého někdejšího spolužáka a žení se s jeho adoptivní dcerou.

Roku 343 př. n. l. je pak Aristoteles povolán ke královskému dvoru Filipa Makedonského, násilného sjednotitele Řecka, kde má za úkol vychovávat Filipova syna Alexandra, budoucího krále a dobyvatele Alexandra III. Velikého (viz Alexandr III. Makedonský (Veliký)).

Poté, co se Alexandr ujímá vlády nad Makedonií, se Aristoteles někdy kolem roku 335 př. n. l. vrací do Athén, kde otevírá svoji vlastní filosofickou školu, zvanou **Lykeion** (Lyceum).

V Athénách se Aristotelés věnuje rozsáhlé pedagogické a badatelské činnosti - přitom je finančně nezávislý, kromě vlastního nemalého majetku má pravděpodobně k dispozici i rozsáhlé prostředky, které dostává od Alexandra Velikého. Aristotelés zakládá velkou soukromou knihovnu a přírodovědnou sbírku rostlin a zvířat z celého tehdy známého světa - Alexandr prý svým zahradníkům, lovcům a rybářům přikáže, aby Aristotelovi zaslali vzorky všech u nich se vyskytujících druhů rostlin a živočichů. Aristoteles též v Athénách požizuje za účelem srovnání sbírku všech v jeho době známých státních ústav (celkem jich sbírka nakonec obsahuje 158).

Ke konci dvanáctého roku vedení svého Lykeionu se Aristotelés ocitá v nesnázích - jednak se pokazí jeho do té doby dobrý vztah s Alexandrem Velikým, a jednak je na něj aténskými spoluobčany stále více, jak na přítele Alexandra a zastávce makedonské politiky, která Athény připravila o svobodu, nahlíženo jako na nepřítele Athén. Po náhlé Alexandrově smrti pak zatím skrytá nenávisť Athénanů propuká navenek - Aristotelés je podobně jako před ním Sókratés (viz Sókratés) obžalován z bezbožnosti, hrozcivému rozsudku smrti ale unikne útěkem do Chalkidy - tady pak, jen několik měsíců po svém odchodu z Athén, v roce 322 př. n. l., Aristotelés ze Stageiry umírá.

Co se týče Aristotelova díla - jedním slovem je obrovské, již učenci starověku znají několik stovek Aristotelových spisů. Přitom Aristoteles má přednášky nejen pro úzký kruh svých posluchačů, je autorem i populárnější, lidovější, zaměřených přednášek pro širší masy.

Z prvních Aristotelových spisů, stavěných ve starověku po bok Platónových dialogů, se nezachoval do dnešních časů žádný. Z dalších, odborných, spisů se zachovala pouze část, nicméně tak rozsáhlá a mnohostranná, že podává představu o šíři a velikosti celého Aristotelova díla.

Seřazení dochovaných Aristotelových dochovaných spisů podle doby vzniku, chronologicky, není možné - obecně přijímané je proto jejich dělení do skupin podle jejich zaměření a obsahu. Zde je krátký nástin těchto skupin:

I. Spisy o logice, tj. "*Organon*" neboli "nástroj" ke správnému, filosofickému uvažování, myšlení.

II. Spisy přírodovědné, kde jsou známy spisy "*Fysika*" (osm knih), "*O nebi*", "*O vzniku a zániku*", "*Meteorologie*". O živých bytostech pak Aristotelés pojednává ve spisech "*O duši*" (tento spis je prvním soustavným výkladem v dějinách filozofie), "*O zkoumání živočichů*" (zde Aristotelés předkládá popis a klasifikaci více než 500 živočišných druhů, čímž pokládá základy budoucí zoologie), "*O částech živočichů*", "*O chůzi živočichů*" a "*O vzniku živočichů*".

III. Spisy metafyzické - pod tímto názvem je uspořádán soubor čtrnácti Aristotelových spisů pojednávajících o obecných příčinách věcí, soubor nazvaný "*Metafysika*". Proč jsou to spisy metafyzické? Protože jejich antický vydavatel, Andronikos Rhodský, je zařadil po spisech přírodovědných, tedy spisech o věcech fyzických, řecky: meta ta fysika... Jak prostě... Posléze, v pozdní antice, je toto, původně jen čistě formální, pojmenování této skupiny Aristotelových spisů, pojato jako

termín pro vše "co přesahuje přírodu (fysis)" a od té doby se metafysikou rozumí filosofická disciplína, která se snaží poznat nikoliv jednotlivé věci, nýbrž věci co do jejich bytí, tedy "jsoucnou jakožto jsoucnou".

Ve svých ontologických úvahách "*Metafysiky*" se věnuje Aristotelés především tzv. první filozofii - podle něj má každá konkrétní věc a bytost dvě základní stránky, a to tzv. tvar (eidos, morfé), tedy princip její určitosti a vymezenosti, a tzv. látku (hýlé), tedy princip její proměnlivosti, tj. možnost nabývat jiných vlastností i měnit se v něco druhově jiného.

Druhou významnou dvojicí termínů Aristotelovy "*Metafysiky*" jsou skutečnost (energeia) a možnost (dynamis), pomocí jichž vysvětluje pohyb jako přechod věci z možnosti do skutečnosti. Svět je přitom podle Aristotela věčný a ve stálém pohybu, jehož prvotním zdrojem je nehybná čirá skutečnost (tzv. prvotní nehybný hybatel).

IV. Spisy etické, neboli tzv. "*Deset knih Etiky Nikomachovy*", soubor spisů nazvaný podle Aristotelova syna Nikomacha, který je po smrti otce vydává. Ve svých etických spisech Aristotelés pokládá štěstí za cíl lidského života a rozlišuje tři způsoby žití - život podle něj může být rozkošnický, politický a teoretický, kterého si cení nejvíce.

V. Spisy politické, zahrnující osm knih - spis "*Politika*" (zde Aristotelés podrobuje zkoumání stát a společenské zřízení, podle počtu vládců dělí státní zřízení na monarchii, aristokracii a ústavní demokracii - nesprávnými protějšky těchto tří jsou pak tyranie, oligarchie a neústavní demokracie).

VI. Spisy o literatuře a rétorice, zahrnující tři knihy o řečnictví a jednu o básnictví, spisy jsou vydány pod názvy "*Rétorika*" a "*Poetika*".

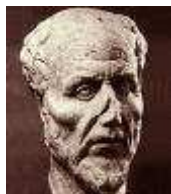
Aristotelés svoji filosofickou a vědeckou práci shromáždí nepřehledným množstvím faktů, které předběžně uspořádá - a celá následující staletí z těchto faktů žije a čerpá evropská věda a filozofie a chápe je jako neomylné; Aristotelovy spisy přeložené do syrštiny, arabštiny, hebrejštiny a posléze i latiny, jsou takřka po celý středověk chápány jako jediná možná vědecká pravda. Dnes na Aristotelem sesbíraná fakta pohlížíme již značně kriticky, neznamená to však, že by byla nějak snížena jejich duchovní hodnota - i dnes patří Aristotelův myslitelský odkaz k hlavním zdrojům a vodítkům filosofického myšlení.

Řecký idealistický filosof, jeden z vůbec největších myslitelů v dějinách filosofie, nejvšestrannější učenec starověku a zakladatel vědeckého myšlení. Jako synovi makedonského dvorního lékaře se mu dostalo vynikajícího vzdělání. V sedmnácti letech přišel do Athén, aby zde dvacet let studoval u Platóna, jehož 'Akadémie' byla mezinárodním střediskem vědy a filosofie. Stal se stoupencem jeho teorie idejí, kterou později kritizoval. V roce 343 př. n. l. byl povolán na makedonský královský dvůr jako vychovatel budoucího krále Alexandra III. Velikého (asi 356-323 př. n. l.). Kolem roku 335 př. n. l. se vrátil do Athén, kde v gymnáziu 'Lykeion' (česky "lyceum") založil vlastní tzv. "peripatetickou školu". Po Alexandrově smrti musel v důsledku protimakedonských nálad Athény znovu opustit, neboť byl obžalován z bezbožnosti. Uprchl do eubojské Chalkidy, kde však již po několika měsících vyhnánství zemřel. Jeho spisy jsou bez nadsázky encyklopediemi tehdejšího vědění. Zkoumal anatomii zvířat, pohyb hvězd, lidské chování, literaturu i státní zřízení různých zemí. Jako první vyčlenil z filosofie různé vědecké disciplíny a vytvořil z nich samostatné obory. Položil základy logiky, fyziky, biologie, psychologie a dalších věd. Ontologické úvahy věnoval tzv. "první filozofii", jež je pojata jako nauka o nejobyčejnějších příčinách bytí. Každá konkrétní věc a bytost má tvar (princip její určitosti a vymezenosti) a látku (princip její proměnlivosti). Svět je věčný a ve stálém pohybu, jehož prvotním zdrojem je nehybná čirá skutečnost. Dění v přírodě chápal teleologicky (vše, co se děje podle přirozenosti věci, má svůj účel). V etice pokládá štěstí za cíl lidského života a rozlišoval tři způsoby života - rozkošnický, politický a teoretický, jehož si cenil nejvíce. Ideálem mu je občan s plně rozvinutými schopnostmi a ctnostmi, zapojený do života obce. Podle počtu vládců dělil správná státní zřízení na monarchii, aristokracii a ústavní demokracii, jejich nesprávnými protějšky, v nichž se nedbá na blaho občanů, jsou tyranie, oligarchie a neústavní demokracie. Psychologická funkce uměleckého díla spočívá v očistě divákovy duše. Mezi filosofy všech dob má mimořádné postavení pro vzácnou otevřenost vůči veškeré zkušenosti, je silný ve spekulaci a má citlivý vztah k přirozenému jazyku. Na Aristotela navazovali jeho žáci, zvláště pak Theofrastos z Eresu a Eudémios z Rhodu (4. stol. př. n. l.). Ve 3. století přispěl k hlubšímu chápání Aristotelova díla Alexandros z Afrodisiady (2.-3. století), mnoho pojmů a myšlenek přejali zakladatelé novoplatónismu. Ve středověku i v počátcích novověku patřil Aristotelův myslitelský odkaz k hlavním zdrojům i vodítkům filosofického myšlení. V mnoha směrech je podnětný dodnes.

Theofrastos z Eresu na Lesbu

Řecký filosof, dlouholetý žák Aristotelův a jeho nástupce ve vedení peripatetické školy. Všestranný učenec, který tíhl především k empirickým výzkumům. V botanických spisech, v nichž popsal více než 500 druhů rostlin, položil základy několika botanických disciplín. Rozpracováním teorie hypotetických úsudků přispěl k rozvoji antické logiky. Jeho spisy mají významné místo v dějinách antické psychologie. Autor prvního spisu o dějinách řecké filosofie a knih o logice, metafyzice, etice, politice, rétorice a poetice.

NOVOPLATONISMUS

Plótinos (?204 n. l. - 270 n. l.) "Římský vykladač Platóna"

Plótinos, římský filosof, žák Ammónia Sakkáse, tvůrce novoplatónského filosofického systému, přichází na svět nejspíše v roce 204 našeho letopočtu v Egyptě.

Po rozmanitých studiích Plótinos v roce 243 přichází Plótinos do Říma, kde zakládá filosofickou školu,

kteřou pak vede až do své smrti v roce 270 - římský císař Gallienus a jeho manželka jsou mu přitom příznivě nakloněni, obyvatelé Říma mu projevují takřka pověřčivou úctu.

Podle svědků je Plótinos člověkem pokorným, jemným a charakterově čistým, člověkem zcela oddaným hledání božského - jeho plán založit v Itálii město filosofů (má se jmenovat Platónopolis a má uskutečnit Platónův ideální stát) ale nikdy nedojde svého uskutečnění.

Plótínovy filosofické spisy jsou sebrány jeho významným žákem Porfyriem a jsou pak vydány v šesti skupinách po devíti částech, které se nazývají Enneady, tj. devítky. První enneada obsahuje Plótínova pojednání etická, druhá a třetí jeho pojednání o světě, čtvrtá o duši, pátá o duchu a idejích, šestá o nejvyšším principu, o Dobru - toto dělení je ale jen přibližné.

Plótinos se jako filozof nepovažuje za tvůrce nového filosofického systému, nýbrž za věrného žáka a vykladače Platóna, jehož dílo chce v nezkrácené podobě uvést na místo, které mu podle jeho mínění přísluší - ve skutečnosti ale přesto vytváří nový, vlastní systém, který sice na Platóna těsně navazuje, ale přesto se od něj zásadně liší, a to tím, že všechno jednotlivé je v něm ve stupňovitě sledu odvozováno od jediného prazákladu, do něhož se všechno také navrácí, tedy, jednodušeji řečeno, bytí je Plótínem chápáno jako stupňovité vrstvení jednotlivých sfér, které jsou postupnými emanacemi božského Jedna.

Toto božské Jedno, První, věčné, nejvyšší, Dobro, Předobro (těmito výrazy označuje Plótinos božskou bytost) podle Plótína stojí mimo všechny protiklady a všechnu uchopitelnost (podobně jako u Filóna) - a nejen to, Plótínovo Jedno je zcela završené a spočívá v klidu, což znamená, že svět nemohl být vytvořen aktivním, volným zásahem tohoto Jedna.

Ale jak tedy svět vznikl? Podle Plótína tím, že Jedno "jakoby přetéká a jeho překypující plnost tvoří vše ostatní" - vyzáruje ze sebe všechno, co jest, aniž přitom ze sebe cokoli ztrácí.

Toto přetékáni, či vyzářování, tj. již výše zmíněná emanace, se pak děje stupňovitě - první emanací (ale nikoliv co do času, ale co do hierarchie, co do blízkosti Jednomu) je "duch", jenž je u Plótína souhrnem všech idejí v Platónově smyslu. Další emanací je "duše světa", tj. svět duševna. Mezi tímto světem a světem hmoty, který je považován za nejméně dokonalý, v podstatě za temnotu a zlo, stojí další mezičleny jednotlivé duše.

Vztah individuálních duší k duši světové Plótinos vysvětluje způsobem, jenž velmi připomíná indickou nauku o vztahu brahma-átman - říká totiž, že celá duše světa je přítomná v každé individuální duši, že každá duše v sobě nese celé veškerenstvo.

Plótínova nauka o člověku, jeho etika vyplývá pak z jeho pojetí bytí jako postupné emanace Jednoho a jeho chápání lidské duše jako duše božského původu - nejvyšší cíl člověka a jeho blaženost pak podle Plótína spočívá v opětném sjednocení duše s bohem, s Jedním, z něhož vzešla. Plótinos ve své etice přijímá Platónovi čtyři zdatnosti (ctnosti), ale jen jako nejnižší stupeň na cestě k tomuto sjednocení - vlastní cesta je pak podle Plótína cestou duchovní, cestou, která nesměřuje navenek, nýbrž do nitra člověka, přičemž filosofické myšlení ve své rozvinuté formě, dialektice, je stupněm vyšším, ale nikoliv nejvyšším - tím je dokonalé ponoření do sebe sama, tj. do toho božského, co je v nás. Zde pak cesta končí - je opuštěno veškeré myšlení a vědomí a duše je ve stavu nevědomého, extatického sjednocení s bohem (Jedním).

Zde jsou v Plótínově filozofii zřetelné prvky mystické nauky o sebezapomínajícím odevzdání, které umožňuje bezprostřední sjednocení s božstvím, nauky, která je veškeré předchozí řecké, i římské, filozofii, zcela cizí, a která je naopak velice blízká základnímu ladění filozofie indické, kterou však Plótinos nemohl blíže poznat - tuto mystickou nauku pak nalzáme po Plótínovi u velkých mystiků křesťanského středověku (J. Böhme, Mistr Eckhart {viz Mistr Eckhart} aj.).

V roce 270 našeho letopočtu Plótinos v Římě umírá.

KYNIKOVÉ

Díogenés ze Sinópé

Diogenés od [Johna Williama Waterhouse](#)

Diogenés ze Sinópé (asi 413 př. n. l. (dle jiných zdrojů 399 př. n. l., 400 př.n.l.), Sinópé (dnešní Sinop, Turecko) – asi 322 př. n. l. nebo 323.př.n.l. Korint) byl starořecký filozof, radikální zastánce kynismu. Údajně syn směnárníka ze Sinopy. Odešel z Sinópé do vyhnanství, protože prý falšoval peníze, opustil bohatou rodinu a stal se žebrákem a lidovým učitelem.

Kynos- pes; být jako pes statečný, soběstačný, spokojený se životem, zároveň žít na okraji společnosti Kynos saros- chrám Zářivý pes. Chodili se do něj modlit ti, co nebyli právoplatnými občany Athén (ti co neměli oba rodiče Athéňany).

V Athénách se seznámil s učením Antisthena, domyslel zásady do krajních důsledků a řídil se jimi v skutečném životě. Antisténes jej jako správný učitel začal odhánět holí, ale Diogénes mu nastavil hlavu a řekl: "Nenalezneš dost tvrdého dřeva, abys mě s ním odehnal." Hůl jako symbol: - odhánění adeptů filozofie - pomoc při chůzi -

odhánění zvíře, na obranu - ironie- hůl byla totiž znamením vojevůdce

Výrok: "Do života je zapotřebí mít hůl nebo provaz." Když nejsi schopen filozofie (odhalovat pravou podstatu života), tak se raději oběs.

Diogénes byl velkým kritikem Platóna, ale ne pouze na úrovni Aristotela, který vedl kritickou diskusi a vlastně tak Platóna podpořil, ale v přímé opozici k němu. Na rozdíl od P. zpochybňoval možnosti jazyka. P. tvrdil, že je jím možno postihnout realitu, používal na vše poučky a definice, kdežto D toto rázně napadal.

Sice žil na okraji společnosti a jeho krédem byla skromnost, ale nikoli krajně asketický. Kritizuje pokrytectví tamní společnosti, kritizuje nerozumné náboženství a ta je zneužívají druhé. Byl jako pes. Kousal ničemy; dělal to, co vypadá hulvátsky, ale nebyl hulvát. Filozofie je podle něj připraveností na cokoli.

O Diogénovi se traduje mnoho historek a anekdot. Nejznámější je mylná domněnka o tom, že žil v sudu. Ve staré řečtině existoval stejný výraz jak pro sud, tak i pro konec vesnice. Proslavil se také údajným výrokem při rozhovoru s Alexandrem Makedonským. Vojevůdce, postupující na válečném tažení Řeckem, prý filosofa vyzval, ať si zvolí přání, které mu bude splněno. Kynik dostal své filosofii a jeho "cynickým" přáním bylo "Ustup mi ze slunce". Když byl na návštěvě u bohatého občana, ten mu přísně zakázal, aby si v jeho domě kdekoliv na zem odplivl. Diogénes si tedy odplivl na jeho obličej s tím, že nenašel vhodnější místo. Byl jediným skutečně svobodným občanem své doby, vědom si toho, že všichni ostatní jsou otroky různých věcí: žádost, pýcha, strach, zármutek a hlavně slast. Pýcha je předsudek, brání vidět pravdu tzn. hrát si na skromnost i na přepychy Strach- je třeba překonat strach, být připraven kdykoliv zemřít, nebýt připoután...

Kynická filozofie je zkratkou ke ctnosti. Na vrchol Athén vedou dvě cesty. Jedna dlouhá a pohodlná a druhá po skále, krátká, přímá a rychlá.

V souladu s kynickým učením také neměl žádný dům ani trvalé bydliště. Přespával v sudu nebo v pithu, který se stal symbolem toho, do jaké míry lze omezit lidské potřeby. Tvzení o sudu může být však smyšlené, neb ve staré řečtině existoval stejný výraz jak pro sud, tak i pro konec vesnice.[zdroj?]. Říká se, že nevlastnil nic kromě pláště, do kterého se obléká a kterým se přikrývá a misku na pití. Časem si ale všiml, že pes chlemtá vodu z louže a pochopil (spíše, že dítě pije holýma rukama>> dítě mu dalo lekci, že umí žít ještě svobodněji), že ta miska je zbytečná a zahodil ji.

Jestli jsou tyto historiky pravdivé nebo ne, jsou to jediná svědectví, která o kynících víme. Kynikové totiž považovali psaní za zbytečné.

HELÉNISTICKÉ OBDOBÍ – helénistická filosofie II.

STOICISMUS

Stoické pojetí morálky:

(Zenon z Kitia, Kléanthes z Assu, Chrýsippos ze Soloi, Panaitios z Erhodu, Poseidón z Apameie, Seneca, Epiktetos, Marcus Aurelius...)

Stoikové viděli mravnost v souhlasném žití s přírodou, za smysl života pokládali ctnost. Učili, že člověk, chce-li žít ctnostně a moudře, se má přizpůsobit tomu, co je nutné, a zachovat ke všem vnějším událostem lhostejnost. V životě tedy nezáleží na moci, urozenosti a bohatství, ale na duševní rovnováze.

Marcus Tullius Cicero, Spis o povinnostech

Spis O povinnostech napsal Cicero v posledním roce života uprostřed politického zápasu a věnoval jej synu Markovi jako svůj morální odkaz. V tomto spise vychází sice při stanovení mravních hodnot z etiky Panaitiovy, ale doplňuje jeho názory vlastními myšlenkami i vlastními příklady. Zamýšlí se zde nad tím, co je to čestnost a v jakém vztahu je čestné jednání člověka k jeho prospěchu.

Čestné jednání souvisí, podle Cicerona, se čtyřmi složkami ctností:

1. s poznáním pravdy, s moudrostí a rozumností
2. s vůlí dbát zájmu lidské společnosti
3. s velikostí a silou ducha
4. se zachováním řádu a míry (s uměřeností a zdrženlivostí)

Z těchto čtyř okruhů ctností vyplývají určité druhy povinností. První druh povinnosti, který souvisí s poznáváním pravdy je, podle Cicerona, nejsilnější lidskou přirozeností. Těmto vědeckým a teoretickým studiím jsou však nadřazeny povinnosti, které jsou prospěšné obecnému dobru. Nelze tedy hovořit o ctnosti, utíká-li někdo před účastí na veřejném životě k teoretickému bádání a filosofování. V tomto pojetí ctnosti se Cicero a s ním i stoicismus podstatně rozchází s epikurejským ideálem.

Ze všech ctností má největší význam pro upevnování lidské pospolitosti, která je základem dobrého státu, spravedlnost a věrnost. Otázku, jak souvisí čestné jednání s prospěchem a zda prospěch a čestnost jsou v lidských činech totožné, řeší Cicero stejně jako Panaitios a ostatní stoikové:

Čestnost se, podle jejich názoru, nemá nikdy měřit s vnějším prospěchem.

To, co je někdy člověku zdánlivě prospěšné a není současně čestné, je ve skutečnosti neprospěšné. Cicero o prospěšnosti v tomto případě říká: „.....nejen výše stavění zdánlivý prospěch nad čest, ale i srovnávat tyto věci a býti přítom jen trochu na vahách, je nadměru hanebné.“³ Stoikové tedy učí, že „co je čestné, je také prospěšné, a že nic není prospěšné, co není čestné“.⁴

Důležitým etickým problémem je otázka, zda je přirozené a tudíž i čestné poškodit člověka, který je neužitečný celku, nebo který lidské společnosti přímo škodí. Cicero odpovídá na tuto otázku jednoznačně. „Neodporuje tedy přirozenému řádu obrati o šat, můžeš-li tak učiniti, člověka, kterého i zabít je čestné....neboť jako se uřezávají údy, počnou-li býti bez krve a jakoby bez života a škodí-li ostatním částem těla, tak tato divoká a nestvůrná šelma v podobě člověka musí býti odloučena jaksi od těla lidské společnosti.“⁵

V poslední části své knihy O povinnostech polemizuje Cicero s Epikurem o pojmu ctnosti. Odsuzuje Epikura za to, že povýšil rozkoš nad ctnost, že ctnost je mu pouhým zdrojem rozkoše, cestou k blaženosti, zatímco u stoiků znamenala ctnost nejvyšší dobro, ideál, ke kterému se člověk snaží přiblížit. Cicero snižuje epikurejský pojem slasti na pouhé rozkošnictví, které je nejhorším zlem, nikoli ctností.

Ciceronova etika částečně připomíná Aristotelovo pojetí morálky, což je způsobeno především tím, že oba považují za morální pouze to, co prospívá lidské společnosti. U Cicerona je zájem a blaho celé společnosti povýšeno nad zájem jedince. Společnost však pro něj neznámá pouze jeden stát, jednu obec, nýbrž veškeré lidstvo. Tento kosmopolitismus byl vlastním objevem stoiků, stejně jako jejich smýšlení o lidském bratrství a jejich přiznání lidských práv otrokům. V tom lze vidět zásadní zvrát v myšlení antického člověka od dob aristotelových.

Stoicismus se jako filosofický směr udržel až do 6.st.n.l. Dalším významným představitelem byl Lucius Annaeus Seneca (asi 6-3 př.n.l.- 65 n.l.)

Senecova etika je praktickým návodem jak žít mravně. Je obsažena především v jeho spise O klidu duševním.

Klid duše znamená u Senecy harmonický duševní stav, z kterého se člověk nenechá vyvést, který je trvalý. Podle Senecy je tento pojem klidu totožný s Demokritovým pojmem „euthymia“ (dobrá mysl).

3 Cicero, M.T., O povinnostech. Praha 1940, s.143

4 tamtéž, s. 144

5 tamtéž, s.148

Chce-li člověk dosáhnout duševního klidu, nesmí být nečinný. Zahálka plodí omrzlost, nespokojenost se sebou a nestálost, která je největším nepřitelem klidu. Stejně tak je nežádoucí nerozvážná činnost působící zbytečnou námahu nebo vrtkavé cestování, kdy člověka žene touha z místa na místo. Člověk si musí vybrat činnost, která svým výsledkem uspokojuje. Takovou činností je, podle Senecy, práce veřejně prospěšná, úřední jednání a služba vlasti. Seneca v této části svého spisu obhajuje i myslitelskou činnost filosofa, který ačkoli žije v ústraní, může prospívat jednotlivcům i celku svou radou, povzbuzováním a vštěpováním ctností mládeži. Na rozdíl od Cicerona, který nad vědecké bádání staví službu vlasti, Seneca říká: „Jestliže tedy čas, jež ubereš veřejným službám věnuješ studiím, tím nezběhneš, ani se nezaprověříš povinnosti.“⁶

Podobně jako Cicero i Seneca zdůrazňuje stoický kosmopolitismus: „Proto jsme se velkomyslně neuzavřeli do hradeb jediného města, nýbrž vešli jsme do styku s celým okrskem zemským a vyznali jsme, že vlastní je nám svět, aby bylo možné dopřáti ctnosti širšího okruhu.“⁷

Jiným zdrojem nesnázi v lidském životě je majetek. Touha po majetku není žádoucí, protože přepych způsobuje rozmařilost a jiné nectnosti, ale i strach ze ztráty majetku. Strach nejvíce škodí vyrovnané mysli a proto Seneca velebí chudobu, která takový strach nezná. Klidná mysl potřebuje ve všem správnou míru. „Učme se zvyšovati zdrženlivost, omezovati rozmařilost, krotiti okázalost, mírniti hněv, lhostejnýmá očima hleděti na svou chudobu, ctíti střídmost....“⁸

Všechno, co je přehnané, je špatné. Špatné je tedy jíst mnoho a bohatě, oblékat se nákladně, hromadit knihy, umělecká díla a cokoliv jiného z touhy po obdivu. Člověk vyrovnaný a moudrý musí být připraven snést v životě jakékoliv nesnáze a strádání. Když dokáže být připraven na životní nehody a strasti, které ho mohou potkat, uchová si svou vyrovnanost. Takový člověk snese statečně i svou smrt. Podobně jako Epikuros Seneca o smrti praví: „Co těžkého jest vrátiti se, odkud jsi přišel? Špatně žije, kdo neumí dobře zemřít.“⁹

6 Seneca, L.A., O klidu duševním a jiné rozpravy, Praha 1941, s. 23

7 tamtéž, s. 26

8 tamtéž, s. 36

9 tamtéž, s. 43

Podle Stoiků ten, kdo chce nalézt klidnou mysl, musí jít střední cestou.¹⁰ Ne vyhledávat jen samotu, ale střídát ji s lidskou společností. Pro vyrovnaný stav duše jsou nutné nejen klid a soustředění se na určitou činnost, ale i rozptýlení a odpočinek. Seneca ve svém spise O klidu duševním zobrazuje všechny myšlenky typické pro pozdní stoicismus, tj. nezávislost na vnějším světě, touhu po vnitřní vyrovnanosti, lhostejnost k pozemským statkům i k životu. Stoicismus v této formě měl o něco později vliv i na některé myšlenky křesťanské morálky, tak se stal přirozeným pojítkem zhasínající antické kultury a nově vznikajícího křesťanství.

Cílem všech etických ideologií ve starověku byla přirozená mravouka, nezatížená transcendentním smýšlením o vzniku světa a člověka. Tato skutečnost byla způsobena společenský zřízením starověku. Otrokářská společnost nepotřebovala ideologii (jak tomu bylo později ve středověku), kterou by udržovala masy vykořisťovaných v poddanství. Otrok jako věc byl ovládán pouze silou.

Antické etické systémy proto mohly rozvinout přirozenou morálku svobodného člověka. Cílem klasické řecké výchovy (prezentované výchovou athénskou) byl harmonicky všestranně rozvinutý člověk, tělesně i mravně dokonale. Stránky fyzické i duševní měly být v rovnováze.

V helénismu, kdy byl pro etiku charakteristický odvrát od společnosti k problematice individua, bylo cílem mravní výchovy vytvoření člověka soběstačného, vyrovnaného se sebou samým i se světem (stoicismus), člověka, jehož ideálem je život plný mravní rozkoše (epikureismus). Mravní zásady tehdejší etiky byly formulovány pro nejvyšší vrstvy. Snahou filosofů nebylo, aby pronikli i do nejšířších vrstev společnosti. Etika měla sloužit úniku ze společnosti, starověcí myslitelé nepomýšleli na nápravu nebo změnu společenského řádu.

Vstup do škol (ať už Platónovy Akademie, Aristotelova Lykeonu, Epikurovy Zahrady nebo školy stoiků) byl výhradně zájmový. Na širší vrstvy mohli působit jen formou přednášek (Sokrates, Stoici) nebo sepisováním a vydáváním svých mravně výchovných názorů (např. Cicero, Seneca).

Diógenés z Seleukeie

Diógenes z Seleukeie (asi 240, [Seleukeia](#) v [Babylonii](#) – 150 př. n. l.), též zvaný **Babylonský** byl [řecký](#) filozof, představitel [stoické](#) školy, žák [Chrysippa ze Soloi](#).

Roku 156 – 5 přišel spolu s [peripatetikem Kritolaem](#) z Faselidy a [Karneadem](#) (ktrého prý vyučoval v dialektice) do Říma kde se zasloužil o popularizaci [stoicismu](#) mezi římskou aristokracií. Napsal několik spisů: o dialektice, o hlase, o urozenosti, o zákonech atd. Učil, že duše sídlí v [srdci](#), a život duševní je podmíněn oběhem [krve](#). Přemýšlel a psal o vzniku a povaze [hlasu](#), jenž považoval za nárez vzduchu. Jako duše člověka obkličuje, tak prý i bůh celý svět objímá. Pochyboval o závěrečném shoření světa, o dobru tvrdil, že jes abolutní a samo v sobě poznatelné. Zabýval se i [astrologií](#) a divinací. Jeho nejvýznamnějším žákem byl [Panaitios](#).

Panaitios

Panaitios ([řecky](#) Παναίτιος), asi (185 př. n. l. – asi 109 př. n. l.) byl [starověký řecký filozof](#), představitel středního [stoicismu](#).

Panaitios pocházel z města [Lindos](#) na ostrově [Rhodos](#). Vzdělání získal v [Athénách](#), kde byl žákem [Diogena ze Seleukeie](#). Kolem roku (160 př. n. l. odešel do [Říma](#), kde svým působením významně přispěl ke zvýšení zájmu [římských](#) myslitelů o [stoickou filosofii](#). Byl členem římského poselstva do [Egypta](#) roku 139 př. n. l. spolu s [Publiem Corneliem Scipiem Aemilianem](#), [Spuriem Mummiem](#) a [Luciem Metellem](#). V roce 129 př. n. l. odešel do [Athén](#), kde převzal vedení [stoické](#) školy (mezi jeho žáky patřil především jeden z nejvšestrannějších mužů [antického starověku](#), [polyhistor](#) a stoický filozof [Poseidónios](#)).

Panaitiova [filosofie](#) je [eklektická](#). Panaitios v řadě myšlenek opustil ortodoxní [stoicismus](#), zavedl některé doplňky v [Platónově](#) a [Aristotelově](#) duchu a svou [etiku](#) přizpůsobil potřebám [římské](#) aristokracie. Jako jediný ze stoiků se stavěl kriticky k [astrologii](#) i k věštbám, kladl důraz na povinnost jedince ke státu a společnosti. Společně se svým žákem [Poseidóniem](#) definoval ideu lidství ([řecky](#) *filanthrópiá*, [latinsky](#) *humanitas*) obsahující požadavek, aby každý jednotlivce aktivně rozvíjel spravedlnost a lásku k lidem jako nepsané pravidlo lidského soužití. Jeho spis *O povinnostech* (*Περί τῶν καθήκοντων*) ovlivnil názory i životní postoje mnohých římských politiků a spisovatelů, např. [Ciceron](#).

Poseidónios

Poseidónios, řecky Ποσειδώνιος, (135 př. n. l. - 51 př. n. l.) byl starověký řecký filozof, historik, zeměpisec, astronom a matematik, představitel středního stoicismu, jeden z nejvšestrannějších mužů antického starověku.

Život

Poseidónios pocházel z Apameie (dnes Qalaat al-Mudiq) v Sýrii. V touze po vzdělání procestoval prakticky celé Středomoří a roku 115 př. n. l. se v Athénách stal žákem stoického filozofa Panaitia. Kolem roku 95 př. n. l. pak založil proslulou filozofickou školu na Rhodu, kterou mezi jinými navštěvovali i Pompeius a Cicero.

Poseidónios podnikl v souvislosti se svým zeměpisným a geofyzikálním zkoumáním mnoho cest. U Mrtvého moře pozoroval postup těžby asfaltu, plavil se po Nilu, nějaký čas pobýval v Massalii (dnešní Marseille), v hispánském Gadiru (dnešní Cádiz) metodicky měřil výšku oceánského přílivu a odlivu, na mauretánském pobřeží studoval chování opic, stýkal se s náčelníky gaských Keltů, prováděl výzkum Vesuvu. Jako politik byl od roku 87 př. n. l. vyslancem v Římě a hlavně jeho zásluhou došlo k velkému rozšíření stoicismu mezi římskými středními a vyššími třídami.

Poseidónios zemřel roku 51 př. n. l. pravděpodobně v Římě nebo na Rhodu.

Dílo

Poseidónios se jako skutečný polyhistor zabýval filozofií, etikou, historií, geografii, astronomií a dalšími přírodními vědami. Jeho filozofický systém je eklektický, protože původní filozofické i etické názory řeckého stoicismu spojil s prvky Platónova a Aristotelova učení. Základním principem vesmíru je podle něho vzájemné působení a jednota světa založená na všeprostupující životní síle, pramenící ze Slunce, jejímž mnohotvárným působením vznikají všechny věci a bytosti, od nerostů přes rostliny a živočichy až k člověku a bohům. V takovémto jednotném organismu světa má každý pohyb kteréhokoliv jsoucna význam výrazu proměny celku. Proto Poseidónios neodmítal astrologii. Podle jeho názoru žádná sebemenší nahodilá událost není nevýznamná, vše je výrazem celku a tudíž je například možné věštění z letu ptáků.

Společně se svým učitelem Panaitiem definoval ideu lidství (řecky *filanthropía*, latinsky *humanitás*) obsahující požadavek, aby každý jednotlivec aktivně rozvíjel spravedlnost a lásku k lidem jako nepsané pravidlo lidského soužití.

Jednotlivými dalšími vědeckými disciplínami se zabýval vždy jako filozof, který z jednotlivých zkoumání přírodních i lidských dějů činí obecné závěry a současně využívá svůj filozofický pohled k metodickému ustavení věd i k formulaci hypotéz, které chce pozorováním ověřovat.

Jako jeden z prvních vypočítal délku poloměru Země (určil jej ale na 5300 kilometrů, tedy o celých 1000 kilometrů méně než je ve skutečnosti – viz dále).

Dá se považovat za předchůdce dnešních antropologů, neboť studoval člověka v různých souvislostech, jako první sledoval znaky rasových skupin, prováděl výzkum národních charakterů, vlivu prostředí na člověka a studoval lidskou schopnost adaptovat se na měnící se přírodní podmínky.

Na základě svých cest a studií sepsal *Dějiny* o padesáti dvou knihách, ve kterých navázal na Polybia a popsal historické události z let 145 až 82 př. n. l. Z díla se zachovaly jen fragmenty, ale i ty jsou velmi cenné zejména jako zeměpisný a národopisný materiál. Díky Poseidóniovi máme například informace o životě tehdejších keltských barbarů a v jeho díle najdeme i zmínky o druidech jako o filozofech a lidech zkušených v božských záležitostech.

Poseidóniov omyl při výpočtu délky zemského poloměru

Poseidónios byl jedním z prvních astronomů, kteří vypočítali délku zemského poloměru. Navázal na výpočty Eratosthena z Kyrény a na podkladě znalosti vzdálenosti mezi Alexandrií a Rhodem a z úhlového rozdílu spodních kulminací hvězdy

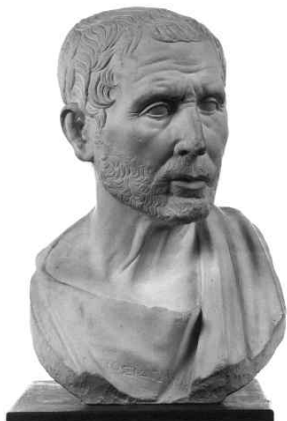
Canopus na těchto dvou místech určil podle vzorce pro délku kruhového oblouku
$$o = \frac{\alpha \pi r}{180}$$
 zemský poloměr jako 5300 kilometrů, tedy o celých 1000 kilometrů menší než je ve skutečnosti. Z tohoto údaje vycházel později Ptolemaios při tvorbě své první mapy světa a zpopularizoval jej tak, že jej převzali i středověcí mořeplavci, například Kryštof Kolumbus, který se díky tomu domníval, že doplul do Indie.

Jako zdroj Poseidóniova omylu se především uvádí špatné určení středového úhlu mezi Alexandrií a ostrovem Rhodos. Poseidóniovo pozorování, že v určité době je vidět hvězdu Canopus na Rhodu přímo na mořském horizontu, kdežto v Alexandrii asi 7°30' nad obzorem, bylo chybné, správná hodnota je 5°14', přičemž ani vzdálenost obou míst nebyla na základě délky plavby lodí určena zcela přesně. Dalším možným důvodem omylu byla nejasnost v definici tehdejší délkové míry stadium, která se pohybovala od 154 do 215 metrů (podle některých údajů dokonce od 99 do 215 metrů).

- [Mapa světa podle Poseidónia](#) - anglicky,

- [Antická filosofie](#) - česky.

Poseidónios z Apameie

Život:

Narodil se kolem roku 135 v syrské Apameii, zemřel pak v roce 51 či 50 př. n. l. Poseidonios byl Panaitiovým žákem a učitelem Cicerona a Pompeia Velikého. Byl to skutečný polyhistor, neobyčejně nadaný a všesranně zaměřený člověk. Krom filosofie se zabýval astronomií, geologií, zeměpisem, historií a meteorologií. Je považován za zakladatele antropologie, neboť jako první sledoval znaky rasových skupin a působení přírodních podmínek na člověka. Poseidónios tedy opět spojil přírodní a společenské vědy s filosofií, přičemž tvrdil, že filosofie jim všem vládne. Je kladen hned po Aristotelovi a Démokritovi jako největšího polyhistor starověku.

Poseidonios zajisté disponoval velkým majetkem, neboť velmi hodně cestoval. V 90. letech 1. stol. př. n. l. navštívil hispánské Gady (dnešní Cádiz), kde strávil měsíc. Zde na zdech Héraklova chrámu měřil neobyčejně přesnými metodami výšku přílivu a odlivu. Dále cestoval na severoafrické pobřeží, kde měl možnost studovat chování opic. Dále se plavil na Sicílii, navštívil Itálii, zkoumal Vesuv, cestoval do Pádské nížiny a nějaký čas pobýval v Massalii (dnešní Marseille). Díky mnohým známostem s galskými náčelníky mnohokrát navštívil dnešní Francii a snad i

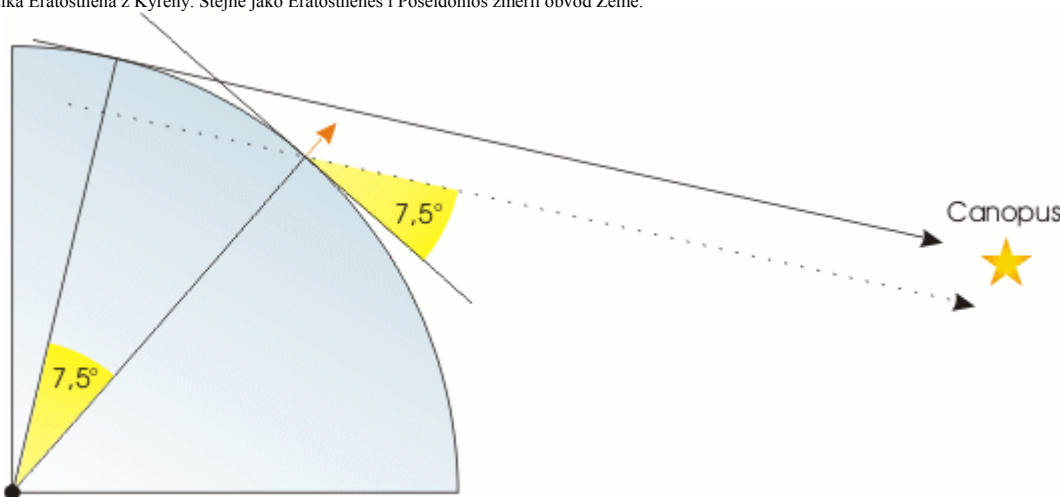
Británii. Díky Poseidoniovi tedy máme velmi cenné informace o životě tehdejších "barbarů". Poseidonios říká, že si brzy zvykl na krutý zvyk předvádění utřatých hlav galských nepřátel. Rovněž se zmiňuje o druidech, že to byli filosofové a lidé zkušení v božských záležitostech. Druidové hovoří jazykem bohů...

Poseidónios však necestoval jen na západ (který ho však učaroval nejvíc). Navštívil i oblast Palestiny (která konečkonců od jeho rodné Sýrie neležela daleko), kde u Mrtvého moře studoval postup těžby asfaltu. Plavil se i po Nilu, avšak ne příliš daleko, Arábii znal pravděpodobně jen z dostupné literatury a o zemích na sever od Kaspického moře měl jen velmi kusé informace.

Podstata učení:

Dílo:

Poseidonios po celý život na svých nesčetných cestách sbíral materiál pro sepsání velké zeměpisné práce, za jejíž vzor si vybral slavného zeměpisce a matematika Eratosthena z Kyrény. Stejně jako Eratosthenés i Poseidonios změřil obvod Země.

V historické práci navázal na historika Polybia a ve svém dějepisném výkladu o 52 knihách došel do 80. let 1. stol. př. n. l.

Epiktétos

Epiktétos (řecky Επικτήτος, latinky Epictetus) byl [starověký řecký stoický](#) a [eklektický](#) filosof. Pravděpodobně se narodil kolem roku [55](#) v [Hierapoli](#) v [Frýgii](#). Většinu svého života strávil v [Římě](#). Odtud odešel do exilu do [Nikopole](#) v severozápadním [Recku](#), kde roku [135](#) zemřel. Jméno, které dostal od svých rodičů není známo. Slovo epiktétos v řečtině znamená "získal."

Život

Epiktétos strávil své mládí jako otrok v Římě u bohatého propuštěnce císaře [Nerona](#) - [Epafrodita](#). Již v této době se věnoval studiu [stoické](#) filosofie. Po svém propuštění žil těžký život v Římě plný nemocí. Mezi lety [89](#) a [95](#) byl, stejně jako mnoho dalších filosofů, vyhnán císařem [Domitianem](#) do exilu. Ve svém vyhnanství v řecké [Nikopoli](#) založil vlastní filosofickou školu. Tato škola byla tak významná, že ji navštívil i císař [Hadrianus](#). Celý život žil v prostotě a jednoduchosti, kterým se také věnoval ve svém učení.

Citáty

„Nechtít, co není, a chtít, co je, a budeš spokojen.“

„Nepřemožitelný můžeš být, nepustíš-li se v žádný zápas, v němž zvítěziti není v tvé moci.“

„Nikdy o ničem neříkej ztratil jsem, nýbrž vrátil jsem.“

„Řeknou-li ti, že špatně někdo o tobě mluví, nehaj se proti řečem těm, nýbrž odpověz: Nevěděl tedy o ostatních mých chybách, neboť nebyl by mluvil toliko o těchto.“

„Někdo hodně pije. Neříkej, že špatně činí, nýbrž jen, že hodně pije. Někdo se časně koupá. Neříkej, že špatně činí, nýbrž jen, že se časně koupá.“

„Nežádej, aby se věci děly jak chceš, ale chtěj, aby se věci děly tak jak se dějí a bude ti v životě dobře.“

Literatura

- Epiktétos. Rukojet' rozpravy. Praha: Svoboda, 1972.

Marcus Tullius Cicero

Marcus T. Cicero - mramorová [busta](#)

Marcus Tullius Cicero ([3. ledna 106 př. Kr. Arpinum](#) – [7. prosince 43. př. Kr.](#)) byl římský řečník, politik a spisovatel.

Pocházel z nepříliš bohaté rodiny, první vzdělání získal v Arpinu, později se vzdělával ještě v [Římě](#). Studoval především [rétoriku](#), ale i [právo](#) a [filosofii](#). V době studií překládal z [řečtiny](#).

Roku [79 př. Kr.](#) začal vystupovat veřejně, především u [soudu](#). V tomto roce byl nucen ze zdravotních důvodů opustit [Řím](#), odjel do [Řecka](#), později cestoval i po [Asii](#). Na těchto cestách se dále vzdělával a především cvičil v rétorice. O dva roky později [77 př. Kr.](#) se vrátil do Říma, zde se oženil s Terentií a začal se věnovat veřejným záležitostem, především [obhajobám](#) u soudu. Svou činností získal značnou popularitu a roku [76 př. Kr.](#) byl zvolen [quaestorem](#) na [Sicílii](#), po ukončení quaestury se stal [senátorem](#).

Roku [70 př. Kr.](#) se stal [aedilem](#) kurulským a v roce [67 př. Kr.](#) se stal [městským praetorem](#). Roku [64 př. Kr.](#) se stal [konzulem](#), v této funkci odvrátil pozemkový zákon předložený [Publiem Serviliem Rullem](#) a [Catilinovo](#) spiknutí, obě tyto akce usilovaly o potlačení [demokracie](#) v Římě.

Roku [58 př. Kr.](#) musel odejít do [vyhnanství](#), ale již roku [57 př. Kr.](#) mu byl povolen návrat do Říma. Zde se dále snažil vystupovat na obranu demokracie, ale vzhledem k tomu, že veškerá moc již byla v rukou triumvirů, odešel z veřejného života a věnoval se výuce především [gramatiky](#) a [rétoriky](#), veřejně vystupoval pouze při soudních obhajobách.

Před občanskou válkou se přiklonil na stranu [Pompeiouvu](#), po jeho porážce odmítl vedení republikánského loďstva a raději odposíl [Caesara](#), se kterým se vrátil do Říma jako přítel. Od roku [47 př. Kr.](#) nevykonával žádnou veřejnou funkci a věnoval se pouze [filosofii](#). Na veřejnosti vystupoval pouze v případech, kdy některý z jeho přátel potřeboval pomoc (*Oratio pro Marcello*, *Oratio pro Ligario* a *Oratio pro rege Deiotario*).

Po Caesarově smrti věřil v obrat k demokracii, ale byl zklamán, proto opustil [Řím](#), cestou ho zastihla nepravdivá zpráva, že se Antonius vzdal moci. Po návratu zjistil, že se tato zpráva nezakládala na pravdě a začal proti [Antoniovi](#) vystupovat, přednesl *14 řečí proti Antoniovi*. Po těchto projevech senát vyhlásil Antoniovi válku, jejíž vedení světil [Octavianovi](#), ten se ale spojil s Antoniem a tím se moc senátu definitivně rozpadla. Cicero se pokusil o útěk z Říma, avšak byl dostižen a popraven. Jeho hlava a pravá ruka byly vystaveny na řečništi v Římě.

Dílo

Cicero se ve svých projevech a spisech poměrně často zmiňoval (většinou okrajově) o výchově. O jeho názorech na tuto problematiku by bylo možno zjednodušeně napsat, že se dožadoval rozvoje mravnosti a lidských schopností. Vyučovanému mělo pomáhat náboženství, za velmi důležitou vědu považoval řečnictví, právo, filosofii a řečtinu.

Projevy

Z jeho projevů se jich úplně zachovalo 57, za nejlepší z nich jsou považovány:

- *De lege agraria*
- *In Catilinam*
- *Filipiky*

Soudní řeči

- *Pro Quinctio*, 81 př. Kr.
- *Pro Sex. Roscio Amerino*, 80 př. Kr.
- *Pro Q. Roscio Comoedo*, 77 př. Kr.
- *Divinatio in Caecilium*, 70 př. Kr.
- *In Verrem*, 70 př. Kr.
- *Pro Tullio*, 69 př. Kr.
- *Pro Fonteio*, 69 př. Kr.
- *Pro Caecina*, 69 př. Kr.
- *Pro Cluentio*, 66 př. Kr.
- *Pro Rabirio Perduellionis Reo*, 63 př. Kr.
- *Pro Murena*, 63 př. Kr.
- *Pro Sulla*, 62 př. Kr.
- *Pro Archia Poeta*, 62 př. Kr.
- *Pro Flacco*, 59 př. Kr.
- *Pro Sestio*, 56 př. Kr.
- *In Vatinius*, 56 př. Kr.
- *Pro Caelio*, 56 př. Kr.
- *Pro Balbo*, 56 př. Kr.
- *Pro Plancio*, 54 př. Kr.
- *Pro Rabirio Postumo*, 54 př. Kr.

Spisy

Mnoho jeho spisů je psáno formou dialogu, tato forma vychází z [Platónových](#) děl. Jeho latina a sloh je považována za vzor.

Napsal několik spisů o rétorice, ve kterých přibližuje nejen řeckou teorii, ale i vlastní praxi.

- *De oratore*
- *Orator*
- *Brutus*

Psal i filosofická díla, u těchto [eklektických](#) děl je vhodné říci, že nejsou příliš kvalitní a že filosofii téměř neobohatila. Zároveň je nutné dodat, že do Cicerona neexistovala latinská filosofická terminologie, kterou byl nucen vymyslet. Lze tedy říci, že jeho hlavní byl přínos spíše v oblasti jazyka (tedy filosofické terminologie) než přímo filosofický. Jeho filosofické spisy často vypovídají spíše o politickém myšlení autora a jeho doby. Na jeho filozofickou terminologii však navazuje celá latinsky psaná filosofie. Další význam jeho filosofických děl spočívá především v popularizaci řecké filosofie.

- *De finibus bonorum et malorum* („O nejvyšším dobru a zlu“, česky 1896), pravděpodobně se jedná o jeho nejlepší filosofický spis.
- *De republica*
- [De natura deorum](#)
- *Laelius de amicitia* („Laelius o přátelství“, česky 1940)
- *Cato maior de senectute* („Cato Staší o staří česky 1934)

Dále se zachovala značná část jeho korespondence, která je poměrně často vydávána a vypovídá nejen o autorových názorech, ale pravděpodobně i o něm samém.

Pokusil se napsat i několik básní, které nebyly považovány za příliš zdařilé.

- *Maurius*
- *De consulatu suo*

Z jeho díla [De finibus bonorum et malorum](#) (O koncích dobra a zla) vzešel text používaný [grafiky](#) jako „[vata](#)“ známý jako [lorem ipsum](#), nebo též [Lipsum](#). Tento text pochází z kapitoly 1.10.32 a 33, kde se objevuje věta *Neque porro quisquam est qui dolorem ipsum quia dolor sit amet, consectetur, adipisci velit.* (Překlad: „Nikdo nemiluje bolest samu, nevyhledává ji, ani nechce získat, jednoduše proto, že je to bolest...“).

Lucius Annaeus Seneca

Seneca (Antikensammlung Berlin)

Lucius Annaeus Seneca (4 př. n. l. Cordóba, Španělsko – 65) Řím, Itálie - byl římský filozof, dramatik, básník a politik.

Život

Narodil se v Hispánii. V mládí přišel do Říma a za otcova dohledu získal rétorické a filosofické vzdělání. Stejně jako jeho bratři byl deklamátor (přednášeč, recitátor) a propagátor delimací, které postupně prostoupily celou římskou literaturou.

Poměrně brzy začal vystupovat na veřejnosti a ve státních službách. Za vlády Caliguly se stal senátorem, ale za vlády císaře Claudia byl v r. 41 vyobcován na Korsiku, což se stalo pravděpodobně pod vlivem Claudiovy ženy Messaliny. Byl obžalován z cizoložství s Claudiovou sestrou, Julií Livillí. Zpět do Říma byl povolán až po osmi letech (roku 49) na žádost Agrippiny, aby se stal vychovatelem jejího syna Nerona. Když začal Nero v roce 54 vládnout, bylo mu 17 let. V této době za něj vládl hlavně Seneca společně s prefektem praetoriánů Afraniem Burrem. Roku 57 byl jmenován konsulem a nějakou dobu se výrazně podílel na správě říše. Později se stával císaři nepohodlným, roku 62 zemřel jeho přítel Burrus (náčelník praetoriánů) a jeho moc začala upadat.

Seneca se postupně začal vyhýbat všem úřadům, přesto byl v roce 65 obviněn z účasti na Pisonově spiknutí, jeho reálná účast v něm se zdá být nepravděpodobná. Poté byl donucen k sebevraždě, podříz si žíly. Jeho smrt bývá někdy spojována s bojem za republiku atp., což je nepravdivé, protože Seneca byl zastáncem císařství.

Dílo

Seneca byl jedním z nejplodnějších autorů, psal prózu i poezii. Jeho věty byly krátké a styl byl trochu komediální. Byl přívrženec nového, bujarého tzv. asijského stylu psaní a často napadal starší autory (neměl rád antický styl).

Svou mluvou napodoboval Ovidia. Ve svých filosofických úvahách vycházel ze stoicismu a jeho díla vycházela především z morální filosofie. Nesoudí lidi tak přísně, jak je ve stoicismu běžné. Propaguje jakousi rovnost mezi lidmi. Díky tomu vznikla pověst o jeho přátelství se sv. Pavlem a dokonce vznikla falešná korespondence mezi nimi. Není však pravdou, že by Seneca byl křesťanem, nebo tomu alespoň nic nenasvědčuje.

Jeho filosofická díla nemají velkou vědeckou cenu, ale vyznačují se hlubokými, jasně definovanými myšlenkami a velkou znalostí lidí. Tato díla byla spíše populární než vědecká, ale přiblížil jimi lidem spoustu složitých myšlenek, které se mu podařilo vtěsnat do jedné jasně formulované věty.

Prozaická díla

- *De providentia*, O prozřetelnosti
- *De constantia sapientis*, O důslednosti mudrcově
- *De ira*, O hněvu 3 knihy
- *De via beata*, O šťastném životě
- *De otio*, O prázdně
- *De tranquillitate animi*, O klidu duševním
- *De brevitate vitae*, O krátkosti života
- *Consolationes*, tři dopisy věnované matce Helvii, Polybiovi - chráněnc [Claudia](#) a Marcii - dceři Clemuntia Corda.
- *De clementia*, O mírnosti; dvě knihy věnované [Neronovi](#)
- *De beneficiis*, O dobročinnosti; sedm knih

- *De quaestiones naturales* (Otázky přírodní [filosofie](#)), sedm přírodovědeckých knih, věnovaných příteli Lucilovi. Knihy byly zpracovány na základě řeckých pramenů. Tyto knihy byly ve středověku používány jako učebnice fyziky.
- *Epistulae morales ad Lucilium*, známo též jako Listy (český výbor vyšel v r. [1969](#) a [1984](#)), Jedná se o 124 dopisů ve 20 knihách, psaných Lucilovi, ale určených veřejnosti. V těchto dopisech vysvětluje své [morální](#) a [etické](#) zásady. Toto dílo bývá považováno za jeho nejlepší dílo.
- *Ludus de morte Claudii*, Proměna Claudia v tykev. Satira líčící co bohové dělají s Claudiem po jeho smrti.
- *Apocolocyntosis divi Claudii* (česky [1971](#), Jak vypustil Claudius ducha), [satira](#) na císaře Claudia a jeho smrt.

Ostatní prozaické spisy se nedochovaly (bylo jich značné množství), ale s nejvyšší pravděpodobností nebyly příliš významné.

Divadelní hry

Kromě epigramů se nám od něj zachovaly i [tragédie](#). Jsou to jediná dramata, která se nám z Říma zachovala kompletní. Jeho dramata jsou psána podle [řecké mytologie](#) ve stylu [Sofokla](#), [Aischyla](#) a [Euripida](#), spíše než o hry na jevišti se jedná o rétorické deklinační. Přesto na tyto usy navazuje [španělské](#), [italské](#) a [francouzské drama](#).

- *Hercules fuites*, Šílený Hercules
- *Phaedra*
- *Thyestes*
- *Oedipus*
- *Medea*
- *Troades*
- *Agamemnon*
- *Phoenissae*
- *Herculec oetaeus*, [Herkules](#) na Oitě
- *Octavia*, Vylíčení úmrtí Octavie manželky Nerona, dcery Claudia, toto drama nesložil on, protože se tu vyskytují narážky na Nerovu smrt, které se nedožil

Zénón z Kitia

Zénón z Kitia (asi 333 př. Kr. Larnaka na Kypru – 262 př. Kr. Athény) byl vlivný řecký filosof helénistické doby, zakladatel stoicismu. Z jeho díla se zachovaly jen zlomky u jiných autorů a také o jeho životě víme jen anekdotické příběhy. Zato jeho filosofie sebeovládání měla nesmírný vliv v celé pozdní antice, zejména v Římě a v raném křesťanství. Také v novověku se ke stoicismu hlásilo mnoho významných lidí.

Život

Zénón se narodil v kupcovské rodině možná fénického původu ve městě Kition (dnes Larnaka) na ostrově Kypru a sám byl až do 42 let také kupcem. Podle líčení Diogena Laertia mu tehdy na moři ztroskotala loď a o všechno přišel. Jak bloumal athénskými ulicemi, zašel ke knihkupci a našel tam cosi od Sókrata. Zeptal se knihkupce, kde by se něčemu takovému mohl naučit, a ten mu místo odpovědi ukázal kynického filosofa Kratóna z Théb, který se stal jeho učitelem. Zénón pocházel z vyšší vrstvy a kynická škola byla drsná. Jednou ho učitel prý nechal nosit po ulicích hrnec s polévkou a holí mu jej rozbil. Polévkou politý Zénón se dal na útěk a mistr za ním volal: „Proč utíkáš, můj malý Féniceane? Vždyť se ti nic nestalo!“ Protože učili ve sloupořadí (řecky stoa, dostala i jejich škola název Stoa resp. stoicismus. O Zenónově smrti se vypráví, že už jako stařec vyšel z domu, zakopl a zlomil si palec. Obrátil se k nebi, ocitoval slova nešťastné Niobé: „Už jdu, proč mne ještě voláš?“ a oběsil se. Zénón se popisuje jako hubený muž tmavé pleti. Ačkoli se obklopoval žebráky a sám prý také žebral, lidé si jej velmi vážili, vyznamenali ho zlatým věncem a postavili mu náhrobek.

Myšlenky a dílo

Zénónův hlavní spis se nazýval „O obci“ a byla to patrně utopie o obci racionálních lidí, kde nejsou peníze, chrámy ani soudy, protože rozumní lidé je nepotřebují a řídí se pouze svým rozumem. Jádrem Zenónova učení byl názor, že člověk má především usilovat o to, aby jím nic v životě nemohlo otrávit (ataraxie). Proto se nesmí k ničemu upínat, musí ovládat své

vášeň a choutky, a pak může dosáhnout i klidu a štěstí. „Klidu se nejlépe dosáhne lhostejností k radostem i strastem“. Člověk má vždy udělat to, co je právě správné (řec. kathékton) – příkladem je Zénónova smrt.

Na rozdíl od kyniků, kteří žili na okraji společnosti, stoikové uznávali společenskou povahu člověka a zdůrazňovali statečnost, odpovědnost a další občanské ctnosti. Stoicismus je filosofie hrdinské svobody, autonomie jednajícího a odpovědného člověka, který ovládá sám sebe, řídí se svým rozumem a svými povinnostmi a vzdoruje osudu. Proto měl takový vliv v celých pozdějších dějinách.

Chrysippos ze Soloi

*281 - †77 - †208 - 204 př.n.l., řecký filozof, hlavní představitel stoicismu (třetí archont školy) a jeho systematizátor. Z díla Chrysippa ze Soloi se zachovaly jen zlomky spisu z logiky, kde rozpracoval výrokovou logiku a anticipoval i logiku modální (kategorie možno, nemožno, nevyhnutelně, nikoli nevyhnutelně).

NÁVRAT K ETICE STARÉ STOYI - ŘÍM

Marcus Aurelius

Marcus Aurelius Antoninus – Britské muzeum v Londýně – busta

Marcus Aurelius Antoninus (* 26. duben 121, Řím – † 17. březen 180, Viedeň) byl římský císař a filosof (přezdívaný „filosof na trůně“), představitel mladšího stoicismu.

Mládí

Vyrůstal v dobrém prostředí, bylo o něj všestranně pečováno a byli mu vybíráni dobří učitelé. Dostalo se mu vynikajícího vzdělání v politice, retorice, přírodních vědách a zejména ve filosofii. V ní ho vzdělávali, mimo prvního učitele, platónika Bakcheia, stoikové: Iunius Rusticus, Apollónios z Chalkidy a jiní.

První úřady

Než se stal M. Aurelius císařem, dosáhl řady poct a hodností. Třikrát byl konsulem (r. 140, 145 a 161), r. 147 mu byla propůjčena moc tribunská a prokonsulská, neboť byl určen za následníka trůnu, byl císařem a spoluvládce už za života Antonia Pia, jenž mu dal také svou dceru Faustinu za manželku.

Císařství

Císařem se stal roku 161. Byl posledním z císařů zvaných adoptivní císaři.

Dobře připraven na úkoly mu svěřené, stal se Marcus Aurelius znamenitým vládcem. Usiloval o zlepšení a upevnění vnitřní správy říše, zvláště správy měst. Sám k sobě přísný a přesně dbalý povinností, byl k jiným mírný a laskavý, a to až příliš - mnozí toho zneužívali.

Do roku 169 řídil římskou říši spolu s Luciem Verem, po jeho smrti vládl sám. Od roku 177 se dělil o vládu se synem Commodem. Během jeho vlády se musela říše bránit prudkým útokům barbarických kmenů na Východě i v Evropě. V roce 175 vážně onemocněl a roznesla zpráva, že zemřel. To podnítilo syrského správce Avidia Cassia k pokusu získat císařský trůn pro sebe. Marcus se však uzdravil a poměrně rychle se s uzurpátorem vypořádal. Osobně vedl úspěšné vojenské operace proti germánským Markomanům a Kvádům (zčásti probíhaly na území dnešního Slovenska a jižní Moravy - na vojenském výpravě, kterou vedl se svým synem Commodem jako spolucísařem a kterou zobrazuje například úvodní část filmu Gladiátor, pronikly jeho legie až k Trenčínu (Laugaricio), kde v zimě 179–180 přezimovaly.) i proti Sarmatům. 17. března roku 180 podlehl ve svém táboře u Vindobony (Vídne) zřejmě morové nákaze. Podivné ovšem je, že nikdo jiný už tehdy morem ne onemocněl. Existují tedy i teorie o tom, že jeho smrt zavinil záměrně jeho osobní lékař Galén, a to na popud Commoda. Tyto teorie však nikdy nebyly zcela potvrzeny ani vyvráceny.

Antická tradice ho hodnotila jako jednoho z nejlepších římských císařů. Zapadl důstojně do řady dobrých římských císařů, zvaných Antoniny. Řada tu začíná výborným vládcem Trajánem (98-117), který v zájmu říše adoptoval pozdějšího císaře Hadriána (117-138). Ten následoval svého adoptivního otce a vybral si za nástupce Antonia Pia (138-161), který opět adoptoval svého nástupce-spoluvladaře Marka Aurelia (161-180) a Lucia Vera (161-169). Ti si vládu rozdělili tak, že Marcus Aurelius vládl romanizovanému západu, přičemž měl pravomoc císařskou, kdežto L. Verus spravoval hellénizovaný východ říše.

Marcus Aurelius pronásledoval křesťany, za jeho vlády došlo dvakrát k perzekucím křesťanů (okolo roku 167 a okolo 177).

Část své knihy Hovory k sobě napsal Marcus na dnešním Slovensku, poblíž Hronu.

Filosofie

Na filosofické myšlení Marka Aurelia mělo největší vliv studium Epiktetových textů.

Základem jeho filosofie je myšlenka vesmíru jako jednoho organismu, kde i my lidé jsme jeho jednotlivými částmi a proto jsme určeni k součinnosti. Všichni lidé jsou si navzájem příbuznými, to co nás spojuje jest rozum - náš „božský podíl“. Tyto vznešené pocity jsou ovšem z druhé strany doprovázeny nihilistickými pocity časové nicotnosti lidského života: „Pohled' v nekonečnou propast času za sebou a v jiné bezedno před sebou. Jaký je tu rozdíl mezi třídním životem a trojnásobným Nestorovým?“

Přibližně v posledních deseti letech svého života napsal v řečtině 12 knih filosofických meditací TA EIS HEAUTON (Hovory k sobě).

Vesmír je podle Marka Aurelia velkým státem, v kterém je nejvyšším zákonem boží prozřetelnost. Člověk jako moudrá bytost má pochopit její záměry a spolupracovat s ní. Ve vesmíru se nemůže dít z hlediska celku nic zlého. Neustálá změna, vznik a zánik jednotlivých bytostí patří k přirozenému chodu vesmíru, takže jen omezený lidský pohled může považovat smrt za zlo.